

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร จึงได้รวบรวมเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามลำดับ

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
- ๒.๒ ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม
- ๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม
- ๒.๔ การส่งเสริมและปลูกฝังจริยธรรม
- ๒.๕ คุณธรรมจริยธรรมที่โรงเรียนควรส่งเสริม
- ๒.๖ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

๒.๑.๑ ความหมายความคิดเห็น

กู๊ด (Good)กล่าวว่าความคิดเห็นหมายถึงความเชื่อซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจโดยไม่ได้มีการพิสูจน์หรือทดสอบความถูกต้องก่อนตัดสินใจ^๑

อิสัค (Isaak)กล่าวว่าความคิดเห็นหมายถึงการแสดงออกทางคำพูดของบุคคลที่แสดงออกต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะจากการรับฟังคำถามซึ่งโดยปกติความคิดเห็นจะแตกต่างจากเจตคติคือการแสดงความคิดเห็นมักจะเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะแต่เจตคติจะเป็นการแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องทั่วไปซึ่งมีความหมายกว้างกว่า^๒

เบส (Best)กล่าวว่าความคิดเห็นหมายถึงการแสดงออกของความเชื่อและความรู้สึกของแต่ละบุคคลโดยการพูดหรือการคาดคะเนหรือการแสดงออกในทางพฤติกรรมหรือเหตุการณ์^๓

^๑ Good, C.V. **Dictionary of Education**, (New York: McGraw-Hill.) (1973).p. 339.

^๒ Isaak, A.C. **Scope and Methods of Political Science: An Introduction to the Methodology of Political Inquiry**.(3rd). Illioni: The Dorsey Press. (1981). p. 203.

^๓ Best, J.W. **Research in Education**. (3rd). New Jersey: Prentice Hall. 1977. p. 169.

เรมเมอร์ (Remmer) กล่าวว่าความคิดเห็นจากความรู้อยู่ที่ความเข้าใจการมีความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งนั้นเช่นความรู้ความเข้าใจในทางที่ดีเช่นชอบยอมรับหรือเห็นด้วยส่วนความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดีเช่นไม่ชอบไม่ยอมรับไม่เห็นด้วย^๔

เวปเตอร์ (Webster) กล่าวว่าความคิดเห็นหมายถึงความเชื่อที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนความแน่นอนหรือความรู้อันแท้จริงแต่อยู่ในจิตใจการแสดงความคิดเห็นของแต่ละบุคคลที่น่าจะเป็นไปตามที่คิดไว้^๕

นพมาศธีรเวคิน กล่าวว่าความคิดเห็นนั้นถูกจัดว่าเป็นส่วนที่มนุษย์ได้แสดงออกมาโดยการพูดหรือการเขียนมนุษย์นั้นจะพูดจากใจจริงหรือพูดเพื่อเอาใจผู้ฟังแต่เมื่อพูดหรือเขียนก็ทำให้เกิดผลทำให้คนส่วนใหญ่มักจะถือว่าสิ่งที่มนุษย์แสดงออกมานั้นเป็นสิ่งที่ซ่อนความในใจ^๖

สุธรรมธราพร กล่าวว่าความคิดเห็นเป็นการแสดงทางด้านความรู้สึกหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจเกิดจากการประเมิณผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นโดยมีอารมณ์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออกซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นได้ความคิดเห็นนั้นอาจจะเปลี่ยนได้ตามกาลเวลาการแสดงความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้^๗

ออสแคมป์ (Oskamp) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นดังนี้

๑) ปัจจัยทางพันธุกรรมและร่างกายปัจจัยด้านพันธุกรรมจะมีผลต่อระดับความก้าวร้าวของบุคคลซึ่งจะมีผลต่อการศึกษาหรือความคิดของบุคคลปัจจัยทางด้านร่างกายเช่นโรคภัยไข้เจ็บต่างๆหรือการใช้ยาเสพติดจะมีผลต่อความคิดของบุคคล

๒) ประสบการณ์ของบุคคลเมื่อบุคคลได้รับความรู้สึกจากประสบการณ์โดยตรงจะทำให้เกิดความคิดเห็นจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับ

๓) อิทธิพลจากครอบครัวอิทธิพลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และครอบครัวเมื่อตอนเป็นเด็กจะส่งผลต่อความคิดและการแสดงพฤติกรรมทางด้านร่างกาย

๔) ความคิดเห็นของกลุ่มมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดเห็นของแต่ละบุคคลเนื่องจากบุคคลจะต้องอยู่ร่วมกันในสังคมความคิดเห็นจากกลุ่มทำให้เกิดความคิดเห็นคล้อยตามกัน

^๔ Remmer, H.H.. **Introduction to Opinion and Attitude**. New York:Harper and Row.1954 p. 6.

^๕ Webster's New Twentieth. **Country Dictionary**. New York: World Publishing Company. 1968. p. 1254.

^๖ นพมาศธีรเวคิน,จิตวิทยาสังคมกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร,๒๕๓๕,หน้า ๕๕ :[ออนไลน์]. ค้นเมื่อ ๑๘กุมภาพันธ์๒๕๕๒),จาก <http://www.geocities.com/tumbonwadtat/pahupanya.htm>.

^๗ สุธรรม ธราพร, นวัตกรรมการศึกษา, (นนทบุรี : ห.จ.ก. เอสอาร์พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

๕) สื่อไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ภาพยนตร์วิทยุโทรทัศน์จะมีผลทำให้บุคคลที่ได้รับสื่อเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นเป็นไปตามข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อ^๔

สรุปได้ว่าความคิดเห็นหมายถึงการแสดงออกทางคำพูดของบุคคลที่แสดงออกต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะจากการรับฟังคำถามการพูดการคาดคะเนหรือการแสดงออกในทางพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นโดยมีอารมณ์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออกซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นได้ความคิดเห็นนั้นอาจจะเปลี่ยนได้ตามกาลเวลาการแสดงความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้ซึ่งโดยปกติความคิดเห็นจะแตกต่างจากเจตคติ

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า iva ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงความคิดและพูดคุยร่วมกันของกลุ่มบุคคล โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยการจัดประชุม หรือแต่งตั้งคณะกรรมการ^๕

อุทัย บุญประเสริฐ กล่าวว่า iva ความคิดเห็นหมายถึง การแสดงความคิด ความรู้สึกร่วมกันโดยการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตัดสินใจ ร่วมจัดการดำเนินการ และร่วมกันรับผิดชอบ ในการดำเนินการจัดการกับบางสิ่งบางอย่างเพื่อประโยชน์ร่วมกันของชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ^๖

สร้อยตระกูล อรรถมานะ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความคิดเห็นว่า หมายถึง การแสดงความคิดร่วมกันของกลุ่มบุคคลเพื่อแก้ปัญหา หรือดำเนินการเพื่อสร้างหรือพัฒนาโดยตอบสนองต่อความต้องการทางสังคมความรักใคร่และความเป็นเจ้าของ^๗

สมยศ นาวิการ ได้ให้คำจำกัดความของความคิดเห็นว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิด ทัศนคติ เจตคติ เพื่อร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและ สร้างเสริมความเชื่อมั่นและความไว้วางใจร่วมกัน^๘

^๔Oskamp, S. *Attitudes and Opinions*. New Jersey: Prentice-Hall, 1977. p 119-133.

^๕ธงชัย สันติวงษ์, *การบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

^๖อุทัย บุญประเสริฐ, *ปฏิรูปการศึกษา : แนวคิดและหลักการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒*, (กรุงเทพมหานคร :วิญญูชน), หน้า ๑๘๕.

^๗สร้อยตระกูล อรรถมานะ, *พฤติกรรมองค์กร : ทฤษฎีและการประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๔๒), หน้า ๑๒๗.

^๘สมยศ นาวิการ, *ทฤษฎีองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร :ดอกหญ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕.

สัมฤทธิ์ การเพ็ง กล่าวถึง ความคิดเห็น ว่า หมายถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีส่วนในการทำงาน จะทำให้เกิดความรู้สึกเกี่ยวข้องผูกพันกับงานหรือองค์กร ความรู้สึกผูกพันเกี่ยวข้องหากมีการที่จะตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันแล้วจะเป็นผลให้เกิดข้อผูกมัดหรือผูกพันสิ่งที่ตกลงใจร่วมกัน^{๓๓}

จากแนวคิดของนักการศึกษาสรุปได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกร่วมกัน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตัดสินใจ ร่วมจัดการดำเนินการ และร่วมกันรับผิดชอบ การแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มบุคคลเพื่อแก้ปัญหา หรือดำเนินการเพื่อสร้างหรือพัฒนาในการดำเนินการจัดการกับบางสิ่งบางอย่างเพื่อประโยชน์ร่วมกันของชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ

๒.๒ ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก บางคนใช้ควบคู่กันไป หมายถึง ความดี ความงามไม่ว่าจะเป็นด้านการกระทำหรือจิตใจของบุคคลหนึ่ง นักการศึกษาและนักทฤษฎีได้ให้ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคุณธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้ **คุณธรรม** หมายถึง สภาพคุณงามความดี **จริยธรรม** หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๓๔}

นอกจากความหมายตามพจนานุกรมแล้ว นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม ไว้หลากหลาย ดังนี้

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ กล่าวว่าคุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนกลายเป็นสิ่งเคยชิน^{๓๕}

^{๓๓} สัมฤทธิ์ การเพ็ง, วารสารวิชาการ, (การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ๘(๓) ๒๕๔๕), หน้า ๕-๑๑.

^{๓๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมี บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๑.

^{๓๕} ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร, (เพชรบูรณ์ : สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ ได้สรุปความหมายของคุณธรรมว่า “คุณธรรมหมายถึง คุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจ ความเกรงใจ ความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น”^{๖๖}

ประกาศรี สืออำไพ ให้ความหมายของจริยธรรมว่าหมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้บุคคลอยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรมคุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำทำให้บุคคลที่ทำความดีละเว้นความชั่วมีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีความถูกต้องความควรในการปฏิบัติงานเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นมีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีโดยสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์”^{๖๗}

พระมหาอดิศร ถิรสีโล ได้อธิบายเกี่ยวกับจริยธรรมว่า มีความประพฤติ การกระทำ ตลอดจนความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดอันถูกต้องดีงาม ที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญ รุ่งเรืองแก่ตนเองและบุคคลทั่วไป”^{๖๘}

พระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ฐมฺมจิตโต)ให้ความหมายว่า เป็นเรื่องของความจริงหรือสังขธรรม คุณธรรมทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติที่ดี ทำให้เกิดการรักษาศีล คุณธรรมเป็นตัวหลักและกระจายออกเป็นจริยธรรมและจรรยาบรรณ ส่วนจริยธรรมหมายถึง การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสังขธรรม จริยธรรมจึงเป็นหลักแห่งความประพฤติที่ดีงาม เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม”^{๖๙}

^{๖๖}สงวน สุทธิเลิศอรุณ, *ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๖๗}ประกาศรี สืออำไพ, *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๖๘}พระมหาอดิศร ถิรสีโล, *คุณธรรมสำหรับครู*, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

^{๖๙}พระเมธีธรรมาภรณ์,(ประยูร ฐมฺมจิตโต), *พุทธปรัชญากับการพัฒนาประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร : ศรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) ได้ให้ความหมาย คุณธรรม (Virtue) หมายถึง สภาพคุณงามความดี ซึ่งเป็นหลักของความประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่ตัวของผู้นั้นหรือเป็นความดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน และยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย^{๒๐}

วิวัฒน์ ชัดติยะมานะ ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และการประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น^{๒๑}

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่ดำรงของบุคคล เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีความรักความปรารถนาดี มีใจกว้าง มีความอดทน มีความเสียสละ มีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงามและมีความตั้งใจจริงที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วและความเสื่อมเสียทุกชนิด^{๒๒}

พนัส หันนาคินทร์กล่าวถึงคุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่า ในการปกครองของครูในโรงเรียนให้ได้ผลพึงปรารถนานั้น นอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำ และมีคุณสมบัติของความเป็นครูใหญ่แล้ว ยังต้องเป็นคนมีคุณธรรม นั่นก็คือ การสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นตามคุณธรรมที่ดำรงนั้น^{๒๓}

วสิน อินทสระ กล่าวตามหลักจริยศาสตร์ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๒๔}

^{๒๐}พระธรรมปิฎก, (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔.

^{๒๑}วิวัฒน์ ชัดติยะมานะ, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู**, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

^{๒๒}จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยา**, (พิมพ์ครั้งที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๕.

^{๒๓}พนัส หันนาคินทร์, **การบริหารบุคคลในโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘.

^{๒๔}วสิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ทองกาว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๖.

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้และความเข้าใจถึงธรรมชาติของความจริง ๆ แล้วจะไม่พลาดจากการประกอบความดี จะไม่ทำความชั่ว เพราะความไม่รู้นั่นเอง ทำให้ต้อง ทำความชั่ว ความเขลาเป็นความชั่วร้าย ร้ายพอ ๆ กับความรู้เป็นคุณธรรมหรือความดี ไม่มีใครตั้งใจทำความผิด ที่ทำผิดเพราะไม่รู้^{๒๕}

สมใจ เขียวสด กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงาม ความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล หรือข้อกำหนดอันเป็นปทัสถานสำหรับความประพฤติและการปฏิบัติของบุคคล เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงในฐานะเป็นผู้ประกอบคุณความดี^{๒๖}

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ อันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๒๗}

บรรจง ชูสกุลชาติ กล่าวว่า คนมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิต ที่ประกอบด้วย รูปร่างหน้าตาภายนอกที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น แต่หากยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญซึ่งทำให้แตกต่างไปจากสัตว์โลกทั่วไป สิ่งนั้นคือ “คุณธรรม” เพราะคุณธรรมนี้เองทำให้คนได้ชื่อว่าเป็น “มนุษย์” อันมีความหมายว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง คำว่า “คุณธรรม” จึงหมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลาย ซึ่งฝังลึกอยู่ในสำนึกของบุคคล อาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติ โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องดีงาม^{๒๘}

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง สภาพของคุณงาม ความดี คนที่มีคุณธรรม หมายถึง คนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูง ซึ่งคนที่มีคุณธรรมนั้นนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและยังมิจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วย^{๒๙}

^{๒๕}ธีรรัตน์ กิจจารักษ์, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (เพชรบุรี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๒๖}สมใจ เขียวสด, **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๒๗}เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : วังอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๕๘.

^{๒๘}บรรจง ชูสกุลชาติ, **แนวความคิดปรับปรุงหลักสูตรเกษตรศาสตร์และคหกรรมศาสตร์เพื่อการทำงาน**, **วารสารมิตรครู**, (กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒), ๔(๕), ๒๒, หน้า ๕.

^{๒๙}สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕.

เนตร์พัฒนา ยาวีราข ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่มี จริยธรรมใจจิตใจมีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงข้ามกับกิเลส (vice) คุณธรรมคือความดีงามที่เกิดจากการกระทำ ความประพฤติปฏิบัติ ในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นแลสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่าง ๆ^{๓๐}

ลิขิต ชีรเวทิน ได้กล่าวไว้ว่า “คุณธรรม คือจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและ อุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคมต้องมี จิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^{๓๑}

ฉลอง มาปรีดา กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่อยู่ในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญู ความ พากเพียร ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว และความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้ต้อง สร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไปเมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจจึงกลายเป็นคนแข็ง กระด้าง หยาบคาย หรือก้าวร้าว ไร้มนุษยธรรม แม้จะเป็นคนฉลาด บริหารงานเก่ง แต่เป็นที่รังเกียจของ คนทั่วไป^{๓๒}

สรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึง คุณความดีของบุคคลที่ได้กระทำ จัดเป็นคุณลักษณะที่ดี งามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม ไปด้วยความสำนึกในจิตใจ ซึ่งเป็นหลักของความประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่ตัวของผู้นั้นหรือเป็นความดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ ในจิตใจของแต่ละคน และยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของ มนุษย์ชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นแล สังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วยคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบำเพ็ญ ประโยชน์ให้แก่บุคคลต่าง ๆ และคุณธรรมนั้น

^{๓๐}เนตร์พัฒนา ยาวีราข, **จริยธรรมธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๓๑}ลิขิต ชีรเวทิน, **การเมืองการปกครองของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓.

^{๓๒}ฉลอง มาปรีดา, **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

๒.๒.๒ ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับบุคคลต่าง ๆ ที่เสริมสร้างความสุขและความเจริญ ให้กับบุคคลและประเทศชาติเป็นส่วนรวม ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ว่า

สมเดช สีแสง ได้สรุปไว้ว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละบุคคลประสบความสุขความเจริญในหลาย ๆ ทาง คือ^{๓๓}

๑ คุณธรรมเป็นเครื่องธำรงศักดิ์ของความเป็นมนุษย์เรา ไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนคนไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

๒ คุณธรรมเป็นเครื่องเริ่มบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

๓ คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียประโยชน์ที่ควรได้

๔ คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรแล้วยังสบายใจ เพราะการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องที่ควรแล้วยังสบายใจไม่ต้องระแวงอันตรายที่จะมาอีกด้วย เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง

๕ คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ และความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและการดำรงอยู่

วศิน อินทสระ ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมว่า คุณธรรม เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้คนเป็นคนดี มีความรักสามัคคี มีความรักสามัคคี มีความโอบอ้อมอารี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บุคคลที่มีคุณธรรมย่อมนำสุขมาให้บุคคลรอบข้าง ทั้งนี้เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อตอบสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมมากระตุ้น^{๓๔}

^{๓๓}สมเดช สีแสง, คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

^{๓๔}วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, หน้า ๑๐๗.

บุญมี แทนแก้ว ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่พึงงามถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (precept) หมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อค้ำหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำสิ่งใดให้เป็นไปตามปกติอย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้อง ให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำถูกต้องเป็นธรรม ย่อมมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนอันเป็นผลการมีความสุข ความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อน ดังกล่าวจึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้องดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็น โครงสร้างจริยธรรม^{๓๕}

พิสิษฐ์ ศิริรักษ์ ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นตัวกำหนดให้คนกระทำแต่สิ่งที่ดีงาม ไม่ก่อความวุ่นวายให้สังคม ถ้าคนเรามีคุณธรรมสังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น แต่ถ้ามุขยัขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย แ่งแย้งชิงดีกัน ซึ่งจะก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลที่อยู่รอบข้างหรือใกล้เคียง^{๓๖}

ดังนั้น คุณธรรม จึงเป็นหลักธรรมสำคัญที่บุคคลทั่วไปควรนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนเพื่อเป็นการเสริมสร้างให้มีความรักสามัคคี มีความโอบอ้อมอารี เป็นเกราะป้องกันตัว เป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ เพราะบุคคลที่มีคุณธรรมย่อมนำสุขมาให้บุคคลรอบข้าง แต่ถ้ามุขยัขาดคุณธรรมจะทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย แ่งแย้งชิงดีกัน ซึ่งจะก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลที่อยู่รอบข้างหรือใกล้เคียงทั้งนี้เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อตอบสนองความปรารถนา สามารถมองเห็นได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่ และพร้อมที่จะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์ หรือ สิ่งแวดล้อมมากระตุ้น

^{๓๕}บุญมี แทนแก้ว, จริยธรรมกับชีวิต (พิมพ์ครั้งที่ ๖), (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๓๖}พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, มนุษยสัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘.

๒.๒.๓ ความหมายของจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม^{๓๗}

สมพร เทพสิทธิ์ ได้อธิบายเกี่ยวกับจริยธรรมว่า เป็นลักษณะทางสังคมหลายลักษณะ ของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคม ประเภทต่าง ๆ ด้วยลักษณะและพฤติกรรมที่ เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการไม่ให้ มีอยู่ในสมาชิก เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิด ความพอใจในการกระทำนั้นว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นลักษณะที่สังคม ไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามจำกัด และ ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง^{๓๘}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวถึงจริยธรรมว่าหมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะ ของมนุษย์และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่างๆด้วยลักษณะ และพฤติกรรมที่ เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือเป็นลักษณะที่สังคม ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้นคือเป็นพฤติกรรมที่สังคมชมชอบให้การสนับสนุนและ ผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมส่วนอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายาม จำกัดและผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควรฉะนั้นผู้ที่มี จริยธรรมสูงคือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย^{๓๙}

กรมวิชาการ ได้กล่าวว่าจริยธรรมหมายถึงการประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทั้งกาย วาจาและใจเพื่อประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม^{๔๐}

^{๓๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๕๑.

^{๓๘}สมพร เทพสิทธิ์, คุณธรรมและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๓๙}ดวงเดือน พันธุมนาวิน, ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมการวิจัยและการพัฒนาบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^{๔๐}กรมวิชาการ, แผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วย “จริย” แปลว่า พึงประพฤติ, พึงปฏิบัติ, พึงดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างหนึ่งที่หนึ่งคือ “หลักการ” ดังนั้น จริยธรรม จึงแปลว่า ธรรมที่พึงประพฤติปฏิบัติหรือหลักดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หรือหมดกิเลสทั้งปวง^{๔๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า จริยธรรม ในความหมายที่แท้ คือการดำเนินชีวิตทั้งระบบ จริยธรรมในทางตะวันตกเป็นแค่ Morality คือแค่ศีลเท่านั้น แต่ในความหมายทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “พรหมจริยะ” หรือ “จริยธรรม” ได้แก่ มรรค มีศีล สมาธิ ปัญญา^{๔๒}

พระยาอนุมานราชชน กล่าวว่า จริยธรรม (Moral) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในทางปรัชญา (Philosophy) เป็นเรื่องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคม ซึ่งถือว่าถูกต้อง ดีงาม และสิ่งที่ถือว่าผิด หรือชั่วไม่ควรประพฤติปฏิบัติ^{๔๓}

โคลเบอร์ก (Kohlberg, L.) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนมีพฤติกรรมของตนเองได้นั้น สังคมจะเป็นตัวตัดสินว่า การกระทำนั้นถูกหรือผิด โดยในแต่ละสังคมจะมีเกณฑ์ในการตัดสินของสังคมนั้น^{๔๔}

ปราณี วิฐรวานิษฐ์ ให้ความหมายของจริยธรรม ว่าหมายถึงความประพฤติและการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม สมควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติสืบต่อกันไปและถือว่าจริยธรรมเป็นหน้าที่โดยตรงของทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ^{๔๕}

ทิสนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม”^{๔๖}

^{๔๑}จ่านงค์ ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, (กรุงเทพมหานคร : สนุกอ่าน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

^{๔๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา กรมวิชาการ, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๔๓}พระยาอนุมานราชชน, อ้างใน ชุศรี ศิริโคจน์สถิต, การสร้างแบบวัดจริยธรรมการอยู่ร่วมกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๔๔} Kohlberg, L., **Development of moral character and moral ideology in moral reasoning.** Review of child development research. Hartford: Connecticut Printers. 1984, pp. 383 – 432.

^{๔๕}ปราณี วิฐรวานิษฐ์, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : คุณมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๔๖}ทิสนา แคมมณี, **การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร:เสริมสิน ปริเพรส ซิสเท็ม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

วารี เกิดคำ กล่าวว่า “จริยธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีซึ่งมีลักษณะเป็นข้อบังคับให้บุคคลประพฤติเช่นนั้น เช่นนี้อันถือเป็นการกระทำที่ดี”^{๔๓}

โคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม ไว้ว่า “จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรมได้หมายถึงการทำตามสิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้องแต่เป็นสิ่งที่ทุกคนควรเลือกกระทำในการตัดสินใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความเป็นสากลและเป็นหลักของความยุติธรรม ประกอบด้วย การกระจายสิทธิและหน้าที่ และการตอบแทนที่เสมอกัน”^{๔๔}

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักประเพณีที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิธีชีวิตเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง การแปลความหมายคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเป็นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัดจริยศึกษา”^{๔๕}

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ได้กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึง ความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไร คือสิ่งที่ดีงาม อะไรคือความถูกต้องในสังคมใจ การขโมย การปล้นเพื่อความอยู่รอดถือเป็นเรื่องปกติถูกต้องในหมู่ใจ แต่ในสังคมทั่วไปการขโมยการปล้นเขากิน ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เป็นความผิดที่ต้องมีบทลงโทษดังนั้นสิ่งที่ เป็นความดี ความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการขัดเกลาอบรมของบุคคลในสังคมนั้น ๆ”^{๔๖}

^{๔๓} วารี เกิดคำ, เอกสารประกอบคำบรรยายหลักสูตรตัวคุณวิทยาการจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๔๔} Kohlberg, L. “Moral Stages and Moralization : The Cognitive developmental approach,” *Moral Development and Behavior* : Theory, Research and Social Issues. New York : Holt, Rinehart and Winston. 1976, pp. 4 – 5.

^{๔๕} พัฒนาข้าราชการพลเรือน, สถาบัน, *คุณธรรมจริยธรรม สำหรับผู้บริหาร*, เอกสารประกอบการบรรยาย, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๒), หน้า ๕.

^{๔๖} สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, *จริยธรรมทางวิชาการ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)*, (กรุงเทพมหานคร : เพ็ญฟ้า, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

โบวี และทิล(Bovee,& Thill)ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานของการควบคุมพฤติกรรมและทางเลือกของบุคคลซึ่งอยู่บนพื้นฐานของกฎ ค่านิยมและความเชื่อด้านศีลธรรม^{๕๐}

จ้านง์ อติวัฒน์สิทธิ ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่ปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดี สามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุผลที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลดีหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรม ย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี หากบุคคลในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกเบียดเบียนและถูกรบกวนจนเกิดสภาพเสียสุขภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา^{๕๑}

สาโรช บัวศรี ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่กันได้อย่างร่มเย็นในสังคม จริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย ๒ ข้อ คือ คีล ได้แก่ สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม ได้แก่สิ่งที่ควรปฏิบัติ ซึ่งทั้งสองข้อรวมเรียกว่า “จริยธรรม”^{๕๒}

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายถึงจริยธรรมในลักษณะกว้าง ๆ ว่า “จริยธรรม คือหลักสำหรับให้คนเรายึดถือในการปฏิบัติตน จริยธรรมตัดสินให้เราเป็นคนดี มีความประพฤติดี ละเว้นความชั่ว ในบางกรณีเราบอกได้ทันทีว่า ความประพฤติใดที่เรียกว่าดี ความประพฤติใดที่เรียกว่าชั่ว แต่ในบางกรณีเราจะต้องพิจารณาก่อนที่จะบอกได้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว ความเห็นของคนเราเกี่ยวกับเรื่องดีหรือชั่วไม่เหมือนกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานสำหรับการวัดหรือตัดสินใจไม่เหมือนกัน มาตรฐานการตัดสินความดี ความชั่ว อาจมองได้เป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสังคม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านปรัชญา, และด้านศาสนา”^{๕๓}

^{๕๐} Mescon, M. H., Bovee L. & Thill, J. V., **Business Today (9th ed.)**. (New Jersey: Prentice-Hall, 1999), p. 89.

^{๕๑} จ้านง์ อติวัฒน์สิทธิ, สังคมวิทยา, หน้า ๑๕๕.

^{๕๒} สาโรช บัวศรี, จริยธรรมไทยในปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๕๓} เสถียรพงษ์ วรรณปก, สอนทางนิพนธ์, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, ฉบับวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐, (กรุงเทพมหานคร), หน้า ๑๔.

กริฟฟิน และ อีเบิร์ต (Griffin, & Ebert) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความเชื่อว่า สิ่งใดคือความถูกต้องและสิ่งใดคือความไม่ถูกต้องหรือพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ดี หรือพฤติกรรมใด เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งนี้ พฤติกรรมเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อบุคคลอื่น^{๕๕}

แอนเดอร์สัน (Anderson) ได้กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเขตของความเชื่อในสังคมหนึ่ง ๆ เกี่ยวกับอุปนิสัยและความประพฤติว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่คนทั้งหลายพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติ^{๕๖}

พจนานุกรมลองแมน (Longman Dictionary) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม ใช้คำ ภาษาอังกฤษว่า “moral” แปลว่า เรื่องที่เกี่ยวกับอุปนิสัย ความประพฤติ หรือการกระทำของบุคคล ซึ่งตัดสินว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด โดยถือว่า ต้องการกระทำสิ่งที่ดี ที่ถูก เพื่อให้พฤติกรรมหรือการ กระทำของตนบริสุทธิ์ สิ่งใดที่เป็นจริยธรรม สิ่งนั้นควรกระทำ ควรประพฤติ^{๕๗}

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ได้ให้ความหมายว่า “จริยธรรมหมายถึง สิ่ง ที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องแก่สังคมในระดับต่าง ๆ”^{๕๘}

จากความหมายของนักวิชาการ จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทั้งกายวาจาและใจเพื่อประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่น หรือเป็นหลักในการประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้ เป็นความประพฤติของพลเมืองดี และการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นความประพฤติที่ดีงาม ที่ถูกต้อง เหมาะสมตามหลักศีลธรรมของศาสนา หรือหลักความเชื่อในวัฒนธรรม ประเพณี ระเบียบ แบบ แผนของสังคม ส่งผลดี ให้กับตนเอง และสังคม ที่ให้สังคมเจริญงอกงาม

๒.๒.๔ ความสำคัญของจริยธรรม

จางงัก ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า บุคคลใดที่มีจริยธรรม เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่ การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ เพราะแวดล้อมด้วยความรัก ความนับถือจากบุคคลที่อยู่รอบข้าง และ ครอบครัวจะมีความอบอุ่นมั่นคง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง^{๕๙}

^{๕๕} Griffin, R. W. & Ebert, R. J. **Business (5th ed.)**. (New Jersey: Prentice-Hal, 1999), p. 64.

^{๕๖} Anderson, H. M., ‘Self Instruction as a Method of Preparing Elementary School Social Studies Teacher Trainees Apply an Inductive Teaching Mode,’ Dissertation Abstracts International. 1968, 42(11) : 4795-A.

^{๕๗} Longman Dictionary of Contemporary English. Burnt Mill : Pitman.1984, p. 706.

^{๕๘} กรมสามัญศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศน์), การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน มัธยมศึกษา เล่มที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : กรมสามัญศึกษา, ๒๕๒๕), หน้า ๕.

^{๕๙} จางงัก ทองประเสริฐ, หลักการครองตน, หน้า ๑๔.

ปราณี วิฐรวานิษฐ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างมาก ทั้งนี้เพราะจริยธรรมเป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้คนประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม จริยธรรมจะช่วยทำให้มนุษย์มีแนวทางในการดำเนินชีวิต มีหลักการครองตนที่ถูกต้องสมบูรณ์ และสามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์ หรือ ความหมดสิ้นปัญหาอยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์^{๖๐}

ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมของประชาชนการปลูกฝังจริยธรรม จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการแก้ปัญหาและการพัฒนาประเทศไทยยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงต้องการปลูกฝังจริยธรรมเพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ ดังมีพระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวง ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๓ สรุปความว่า จริยธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่ ๔ ประการซึ่งประกอบด้วย

๑. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

๒. การรู้จักข่มใจตัวเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

๓. การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์ สุจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

๔. การรู้ละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

จริยธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ หากแต่ละคนพยายามนำมาประพฤติปฏิบัติและเผยแพร่โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ปราณี ตั้งใจดี ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม ดังนี้^{๖๑}

๑. จริยธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นทั้งคุณธรรมที่เป็นบ่อเกิดซึ่งเป็นแก่นของค่านิยม

๒. จริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามที่ควรปลูกฝังและดำรงรักษา

^{๖๐}ปราณี วิฐรวานิษฐ์, *จริยธรรมกับชีวิต*, หน้า ๖.

^{๖๑}ปราณี ตั้งใจดี, “การสร้างแบบสังเกตคุณธรรมด้านความใฝ่รู้ ความมีระเบียบวินัย ความอดทน และการตรงต่อเวลา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๕.

๓. จริยธรรมนั้นผูกพันอยู่กับความสุข คือ จริยธรรมเป็นเหตุ
๔. จริยธรรมเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง จึงควรสร้างสมจริยธรรม เพื่อนำมาซึ่งความเป็นอยู่ที่ดี และความเต็มสมบูรณ์ในชีวิต
๕. จริยธรรมเป็นสิ่งผูกพันกับคนดีและความดี และจริยธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ในความควบคุมของเรา
๖. จริยธรรมเกี่ยวพันอยู่กับความเคยชินของการประพฤติดี ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความเคยชินกับการประพฤติชั่ว
๗. จริยธรรมก่อให้เกิดจริยธรรมอื่นๆ คือ เมื่อฝึกจริยธรรมหนึ่งแล้ว ก็จะเกิดจริยธรรมด้านอื่นๆ ไปด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของจริยธรรม นั้นเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน จะทำให้เป็นผู้ที่มีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในหน้าที่การงาน ได้รับการยกย่องสรรเสริญ และเคารพเชื่อฟังจากบุคคลทั่วไป มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในสิ่งที่ดีงาม จริยธรรมจะช่วยให้นุชนมีแนวทางในการดำเนินชีวิต มีหลักการครองตนที่ถูกต้องสมบูรณ์ และสามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมาย คือ ความดับทุกข์ หรือ ความหมดสิ้นปัญหาอยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์

จริยธรรมจึงเปรียบเสมือนแนวทางการประพฤติหรือปฏิบัติเพื่อให้คุณธรรมเกิดขึ้นในตัวบุคคลประกอบด้วยความรู้ ความประพฤติ และความรู้สึก ซึ่งเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคมส่วนรวม เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกาย ในลักษณะที่ถูกต้องเป็นมาตรการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำอย่างไรก็ตาม คำว่าคุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ทั้งในวงการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และศาสนาทั่ว ๆ ไป ดังนั้น คุณธรรมจึงมักใช้ในลักษณะที่ครอบคลุมความหมายของจริยธรรมด้วยทั้งในด้านศัพท์ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ กล่าวคือ จริยธรรมเป็นการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจแต่ละบุคคลนั่นเอง ความประพฤติหรือการกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่ดีงามอันเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งหลักเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติอันเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อเนื่อง ทั้งต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรม

นักจิตวิทยาได้ศึกษาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ส่วนใหญ่เชื่อว่าโดยส่วนใหญ่การพัฒนาบุคคลต่าง ๆ นั้นจะมีลำดับการพัฒนาที่คล้ายกัน และนอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางคุณธรรมและจริยธรรม ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ทางสังคม และพยายามค้นคว้าทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

๒.๓.๑ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์ พยายามค้นคว้าทฤษฎี ที่จะอธิบายหาพัฒนาการด้านต่างๆ ของมนุษย์รวมถึงด้านจริยธรรมด้วย นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้มี ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำของกลุ่ม ฟรอยด์ เชื่อว่าบุคลิกภาพของมนุษย์จะพัฒนาขึ้นจากพลังงานทางจิตที่เรียกว่า อิด (id) อีโก้ (ego) และซูปเปอร์อีโก้ (Superego) ตามลำดับ อิดเป็นสิ่งที่ติดตัวทารกมาตั้งแต่เกิด และจะผลักดันให้เด็กสนองความต้องการตามสัญชาตญาณ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้แสวงหาความสุขให้ตนเองด้วย แต่อาศัยการทำงานของอิดอย่างเดียว บางครั้งก็ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ อีโก้ จึงพัฒนาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการคิดและวางแผนตอบสนองความต้องการ โดยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ครั้งต่อมาเมื่อเด็กมีอายุประมาณ ๓-๖ ปี ซูปเปอร์อีโก้จึงเริ่มพัฒนาขึ้นมา เพื่อควบคุมระบบจริยธรรมในตัวบุคคล ทำให้บุคคลได้รับการถ่ายทอดค่านิยม และมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมโดยผ่านกระบวนการเลียนแบบผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งโดยมากก็คือ พ่อแม่นั่นเอง^๒

จากการศึกษาตามแนวนี้ จะพบว่า จริยธรรมควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และบุคคลจะเป็นผู้มีจริยธรรมได้จะต้องขึ้นอยู่กับคุณธรรมของแต่ละบุคคล และการได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

๒.๓.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีนี้ได้อธิบายวิธีการและกระบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลทางสังคม ทำให้เกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน ทฤษฎีนี้ได้นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ในสังคม โดยเน้นการเรียนรู้โดยบังเอิญและการเลียนแบบเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้

^๒ธีระพร อุวรรณโณ, “การสร้างเสริมลักษณะนิสัยเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรม,” เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการสร้างเสริมลักษณะนิสัยระดับปฐมวัยศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕.

บุคคลมีพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิมได้โดยง่าย ทฤษฎีนี้จะให้ความสำคัญกับสถานการณ์ซึ่งจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลกระทำซ้ำ ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้น ในที่สุด สิ่งที่จะกระตุ้นให้บุคคลกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ก็คือ ความพอใจและการหลบหลีกจากความทุกข์ การเลียนแบบลักษณะการกระทำของบุคคลอื่นเป็นบ่อเกิดของการยอมรับลักษณะทั้งที่ดีและไม่ดีจากบุคคลอื่น^{๖๓}

๒.๓.๓ ทฤษฎีการพัฒนากายสติปัญญา (Cognitive Development Theory)

โดยนักจิตวิทยาผู้หนึ่งในกลุ่มนี้คือลอเรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) โคลเบิร์กเชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำ มิได้เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการเกิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งผูกพันกับอายุของแต่ละบุคคลจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละขั้น ไม่มีการย้อนกลับและไม่มีการเร่งขึ้น

๒.๓.๔ ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The Theory of Values Clarification)

ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ Rath, Hamlin and Simaon โดยใช้แนวคิดของทฤษฎีสัมพันธสภาพการณ์ต่างๆ ในหลักการของทฤษฎีการกระจ่างค่านิยมจะไม่กำหนดจริยธรรมที่จะปลูกฝังมีการยอมรับ การตัดสินใจ ความรู้สึก และค่านิยมที่เลือกแล้วของผู้เรียนอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยครูมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมคือ การชี้แนะ หรือการจัดการให้มีการชี้แนะโดยการตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนเกิดการคิดขึ้นมาว่าความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนที่มีต่อสิ่งหนึ่งๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ ๖ ประการของกระบวนการของค่านิยมหรือไม่ กล่าวคือ^{๖๔}

- เกิดจากการเลือกของตนอย่างอิสระหรือเปล่า
- ได้พิจารณาทางเลือกอื่นหรือเปล่า
- ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่างๆ หรือ เปล่า
- มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือเปล่า
- จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
- จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่

^{๖๓} ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓.

^{๖๔} ชัยพร วิชชาวุธ, พฤติกรรมจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาแนวทางจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๑.

- จะกระทำซ้ำหรือไม่

๒.๓.๕ ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ คือ Skinner ทฤษฎีนี้ประยุกต์มาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไข
กรรมวิบาก (Operant Conditioning) ที่อธิบายหลักการเรียนรู้ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ โดย
อาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำ อันเป็นการ
เรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้น จากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก จะมีผลในการ
กำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมนั้นในอนาคต

วิธีการของทฤษฎีนี้ ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุม
โดยเงื่อนไข การเสริมแรง และเงื่อนไขการลงโทษ วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามความคิดนี้ หาก
ต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม
และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม^{๖๕}

๒.๓.๖ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget

ทฤษฎีนี้ Piaget เป็นบุคคลแรกที่ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องจริยธรรมของเด็ก ซึ่งเน้น
ความสำคัญของสติปัญญา โดยเข้าเชื่อว่าการพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทาง
สติปัญญาเป็นสำคัญ เขาอธิบายว่า จริยธรรมมีแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทุกชนิดและในการเล่นต่าง ๆ
ของเด็กก็จะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบซับซ้อนแฝงอยู่ในการเล่นนั้น ๆ ดังนั้นในการเล่นของเด็กเขา
ให้ข้อสังเกตว่าในกฎเกณฑ์การเล่นนั้นมีปรากฏการณ์ที่ควรศึกษาสองประการคือ^{๖๖}

๑) การฝึกหัดกฎเกณฑ์หรือระยะที่เด็กยึดถือกฎเกณฑ์จากภายนอกซึ่งอยู่ในช่วง
อายุก่อน ๘ ปี เป็นระยะที่พ่อแม่ ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กอย่างเคร่งครัด เด็กจะยึดถือ
กฎเกณฑ์ตายตัว ผิดเป็นผิด ถ้าทำผิดต้องได้รับโทษมีค่านึงถึงแรงจูงใจหรือเหตุแห่งการกระทำนั้น

๒) ความสำนึกในกฎเกณฑ์หรือระยะที่เด็กมีกฎเกณฑ์ของตัวเอง กฎเกณฑ์ในการเล่น
ก็เหมือนความคิดที่เด็กในระดับอายุต่าง ๆ คิดขึ้นมาเล่นระยะนี้ที่จริยธรรมของเด็กพัฒนาขึ้นสู่
ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเอง เด็กจะมีจริยธรรมในลักษณะที่คำนึงถึงคามยุติธรรม และพิจารณา
ถึงเหตุและผลของการกระทำด้วย

^{๖๕} สมโภช เอี่ยมสุกษิต, *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^{๖๖} Piaget, อ้างใน สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน และคนอื่น ๆ, *การศึกษาพัฒนาการการใช้เหตุผลทาง
จริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕ – ๓๐.

นอกจากนั้น Piaget ยังได้จำแนกกฎเกณฑ์ของการให้เหตุผลทางจริยธรรม โดยแบ่งออกเป็น ๖ เกณฑ์ดังนี้

๑) การตัดสินจากความเจตนากระทำ (Intentionally in Judgment) เด็กเล็กจะมีแนวโน้มที่จะตัดสินการกระทำอย่างหนึ่งว่าไม่ดีโดยตัดสินจากปริมาณความผิดที่เกิดขึ้น แต่เด็กโตจะตัดสินจากความเจตนาจะกระทำของบุคคล เช่น การให้เด็กตัดสินใจว่าในระหว่างเด็กที่ทำด้วย ๕ ใบแตกในขณะที่ช่วยแม่ล้าง กับเด็กที่ทำด้วย ๑ ใบแต่ในขณะที่ขโมยขนม ใครจะเป็นคนไม่ดี ซึ่งในเด็ก (๔ ปี) เกือบทั้งหมดตอบว่าคนที่ทำของเสียหายมากเป็นคนไม่ดี ส่วนในเด็กโต (๕ ปี) ส่วนใหญ่ตอบว่า คนที่ขโมยเป็นคนไม่ดี

๒) การตัดสินที่เกี่ยวข้องมาจากบุคคลอื่น (Relativism in Judgment) เด็กเล็กจะตัดสินการกระทำถูกผิดจากความเชื่อว่าคนอื่นก็คิดเช่นเดียวกันนี้ และเชื่อว่าความเห็นของผู้ใหญ่ย่อมถูกเสมอ ตัวอย่างเช่น ครูห้ามเพื่อน ๆ ไม่ให้ช่วยเด็กขี้เกียจคนหนึ่งทำเลขแต่เพื่อรักของเขาแอบช่วยเพื่อนคนนี้ตลอด ซึ่งเด็กเล็ก (๖ ปี) ส่วนใหญ่ตอบว่าผิด แต่เด็กโต (๕ ปี) ตอบว่าต้องแล้วแต่สถานการณ์เพื่อเหตุผลแค่นี้ตัดสินไม่ได้

๓) ความไม่เกี่ยวข้องกับบทลงโทษ (Independence of Sanction) เด็กเล็กมักจะตัดสินการกระทำอย่างหนึ่งว่าไม่ดีเพราะจะทำให้ถูกลงโทษ ส่วนเด็กโตจะตัดสินการกระทำว่าไม่ดีเพราะสิ่งนั้นไปขัดกับกฎเกณฑ์และจะเกิดอันตรายกับบุคคลอื่น ดังตัวอย่างเด็กที่อยู่ในโอวาทคนหนึ่งแม่ให้เลี้ยงน้องในขณะที่แม่ไม่อยู่บ้าน แต่เมื่อแม่กลับมาถึงบ้านเห็นน้องร้องไห้ เนื้อตัวสกปรกมอมแมมอยู่ได้เดียว ในขณะที่เด็กคนนั้นกำลังขงนม แม่จึงตีเด็กคนนั้นเป็นการลงโทษในกรณีที่คุณเลี้ยงไม่ดี ในเด็กเล็ก (๔ ปี) ส่วนใหญ่จะตอบว่าเด็กคนนั้นเป็นเด็กไม่ดีเพราะถูกแม่ทำโทษ ส่วนเด็กโต (๗ ปี) ส่วนใหญ่ตอบว่าเด็กนี้ดีแม้ว่าจะถูกลงโทษก็ตาม

๔) การใช้ระบบตาต่อตา (Use of Reciprocity) ในเด็กเล็กมักจะไม่ใช่ระบบตาต่อตา ในการพิจารณาตัดสินบุคคลแต่ในเด็กโตมักจะใช้บ่อย เช่น เด็ก ๑๐ ปี เมื่อถามว่าถ้ามีคนมาทุบเราเราควรทำอะไร เขาจะได้คำตอบว่าให้ทุบเขากลับคืนไป

๕) การใช้การลงโทษ เพื่อล้างบาปและดัดนิสัย (Use of Punishment as Restitution and Reform) ในเด็กเล็กจะสนับสนุนให้มีการลงโทษอย่างหนักเพื่อดัดนิสัยผู้กระทำผิด ส่วนเด็กโตขึ้นไปจะมีความคิดเช่นนี้น้อยลง

๖) การยึดหลักธรรมชาติของความโชคร้าย (Naturalist Views of Misfortune) ในเด็กเล็ก (๖ ปี) มีแนวโน้มที่จะคิดว่าคนที่กำลังทำผิดแล้วเกิดมีอุบัติเหตุขึ้นนั้นเป็นเพราะพระเจ้าลงโทษ ตัวอย่างเช่น คนกำลังขโมยของอยู่แล้วถูกไฟฟ้าดูดตาย เด็กเล็กจะถือว่าเป็นการลงโทษของพระเจ้า ส่วนเด็กโตจะไม่เชื่อเช่นนั้น

๒.๒.๓ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg

จากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น โคลเบอร์ก Kohlberg ได้นำมาสร้างเป็นทฤษฎีการพัฒนาการด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยเห็นว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการจัดระดับจริยธรรมของบุคคลโดยได้แบ่งระดับจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ พัฒนาการทางจริยธรรม มีทั้งหมด ๖ ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่าง ๆ มีดังนี้^{๖๓}

ระดับที่ ๑ ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconvention Level) ในระดับนี้เด็กจะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครู หรือเด็กโตและมักจะคิดถึงผลตามที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้

พฤติกรรม “ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับรางวัล

พฤติกรรม “ไม่ดี” คือ พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ

โคลเบอร์ก ได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ เป็น ๒ ขั้น คือ

๑ กฎเกณฑ์ และการเชื่อฟัง

๒ กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน

ระดับที่ ๒ ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) พัฒนาการจริยธรรมผู้ทำถือว่าการประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดา มารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกหรือของชาติเป็นสิ่งที่ควรจะทำ ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่าความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีเป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น ๒ ขั้น คือ

๑ ความคาดหวังและการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี”

๒ กฎและระเบียบ

ระดับที่ ๓ ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจญาณ หรือ ระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post conventional Level) พัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้ ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะดีความของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักของความประพฤติที่จะปฏิบัติตามการตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจญาณของตนเองปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจ หรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก โคลเบอร์ก แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น ๒ ขั้น คือ

^{๖๓} เดิมศักดิ์ คทวนิชจิตวิทยาทั่วไป (General Psychology), (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒-๓๔.

๑ สัญญาสังคม หรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา

๒ หลักการคุณธรรมสากล

สรุปแล้ว พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมี ๓ระดับ และ ๖ขั้น ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การลงโทษ และการเชื่อฟัง

โคลเบอร์ก กล่าวว่า ในขั้นนี้เด็กจะใช้ผลตามของพฤติกรรมเป็นเครื่องชี้ว่า พฤติกรรมของตน “ถูก” หรือ “ผิด” เป็นต้นว่า ถ้าเด็กถูกทำโทษก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ผิด” และจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำสิ่งนั้นอีก พฤติกรรมใดที่มีผลตามด้วยรางวัลหรือคำชม เด็กก็จะคิดว่าสิ่งที่ตนทำ “ถูก” และจะทำซ้ำอีกเพื่อหวังรางวัล

ขั้นที่ ๒ กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน

ในขั้นนี้เด็กจะสนใจทำตามกฎข้อบังคับ เพื่อประโยชน์หรือความพอใจของตนเอง หรือ ทำดีเพราะอยากได้ของตอบแทนหรือรางวัล ไม่ได้คิดถึงความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นหรือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น พฤติกรรมของเด็กในขั้นนี้ทำเพื่อสนองความต้องการของตนเอง

ขั้นที่ ๓ ความคาดหวังและการยอมรับในสังคมสำหรับ “เด็กดี”

พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมของ “เด็กดี” ตามมาตรฐานหรือความคาดหวังของบิดามารดา หรือเพื่อนวัยเดียวกัน พฤติกรรม “ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่จะทำให้ผู้อื่นชอบและยอมรับ

ขั้นที่ ๔ กฎและระเบียบ

โคลเบอร์ก อธิบายว่า ในขั้นนี้ถือว่าสังคมจะอยู่ด้วยความมีระเบียบเรียบร้อยต้องมีกฎหมายและข้อบังคับ คนดี หรือคนที่มีพฤติกรรมถูกต้องคือคนที่ปฏิบัติตามระเบียบบังคับหรือกฎหมาย ทุกคนควรเคารพกฎหมาย เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบของสังคม

ขั้นที่ ๕ สัญญาสังคม

ขั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะให้มาตรฐานทางจริยธรรมได้ใช้ความคิดและเหตุผลเปรียบเทียบสิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูก ในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคลแต่เปิดใจให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และสถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

ขั้นที่ ๖ หลักการคุณธรรมสากล

ขั้นนี้ เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อบุคคลเพื่อความสะดวกในสิทธิมนุษยชน และเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคนในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” “ผิด” เป็นสิ่งที่ขึ้นกับมโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

ดังนั้นจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมดังกล่าว สรุปได้ว่า ทฤษฎีต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วแต่เป็นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการได้รับการปลูกฝังมาอย่างใกล้ชิด การพัฒนาการทางจริยธรรมจะพัฒนาไปตามขั้นตอนของการเจริญเติบโตในทุกวัฒนธรรม อายุ สังคม สภาพแวดล้อม ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกอาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น บุคคลใกล้ชิด อายุ สังคม หรือแม้แต่สภาพแวดล้อม ซึ่งผู้ปกครองหรือบุคคลใกล้ชิดต้องพยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และเน้นการพัฒนา ด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยมุ่งให้เป็นคนดี มีความสามารถตามศักยภาพและมีความสุข

๒.๔ การส่งเสริมและปลูกฝังจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวถึงการส่งเสริมพัฒนาจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้^{๖๔}

๑ การให้ความรู้ขั้นสูงขึ้น วิธีการฝึกฝนเด็กซึ่งให้หลักเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำให้สามารถใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไป

๒ การอบรมทางศาสนา ประเพณีของผู้นับถือศาสนาพุทธได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

๓ การให้แสดงบทบาทสมมติ โดยให้เด็กแสดงบทบาทเป็นตัวละครในเรื่องที่มีปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรม จะเป็นเครื่องช่วยให้เด็กมีความผูกพันใกล้ชิดกับปัญหาของตัวเองในเรื่องเหมือนกับเป็นปัญหาของตนเอง

๔ การใช้กลุ่มให้เกิดการคล้อยตาม การแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อเป็นการยกระดับจิตใจของเด็กนั้น อาจทำได้โดยการใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนซึ่งแสดงออกทางจริยธรรมในระดับเดียวกัน เด็กวัยรุ่นจะยึดถือเพื่อนเป็นแบบอย่างและคล้อยตามลักษณะของเพื่อน ๆ ไปได้ง่าย

๕ การให้เลียนแบบจากตัวแบบ การใช้ตัวแบบแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ถูกทดลองเห็นจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ผู้ถูกทดลองทำพฤติกรรมนั้น ๆ ตามตัวแบบได้

^{๖๔}ดวงเดือน พันธุมนาวิน, จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓ – ๘๗.

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึงการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียนว่าจะต้องเอาใจใส่กับสิ่งต่อไปนี้^{๖๙}

๑ จริยธรรม หมายถึง คุณภาพจิตที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของตน การสอนจริยธรรมต้องมุ่งที่จิตใจ ไม่ใช่มุ่งควบคุมคำพูดและการกระทำ จริยธรรมเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความเจริญแก่ตัวเอง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ และส่งเสริมชาติบ้านเมือง หน้าที่ของครูสอนจริยธรรม คือ การช่วยปราบปราม และช่วยพัฒนาธรรมในจิตใจของนักเรียน

๒ จุดมุ่งหมายของการสอนจริยธรรม ครูต้องพยายามให้เด็กสามารถจดจำข้อเท็จจริง เข้าใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงความเห็น ทศนคติและอารมณ์ ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ ไปในทางที่ดี

๓ ครูสอนจริยธรรม ต้องศึกษาค้นคว้าในเนื้อหาของจริยธรรมจนเกิดความซาบซึ้ง เพื่อโน้มน้าวจิตใจเด็กให้เกิดความสนใจ และครูควรกระทำตนเป็นตัวอย่าง สร้างศรัทธาแก่เด็กและเรียนรู้สภาพส่วนตัวนักเรียนเท่าที่สามารถทำได้

๔ การสอนจริยธรรมในห้องเรียนก็ต้องมีการเตรียมการดำเนินการ ทบทวน และสรุปย่อ ครูต้องสามารถจูงใจเด็กให้สนใจบทเรียนและมีบทสรุปที่ประทับใจเด็ก นอกห้องก็ต้องมีการสอนจริยธรรมในทันทีที่โอกาสอำนวย เช่น ตามเหตุการณ์เมื่อเด็กทำผิด แนะนำให้ทำกิจกรรมรวมทั้งพาไปดูของจริง

๕ การประเมินผลทางจริยธรรม โดยการทดสอบจากความจำ ความเข้าใจ และความเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมไปในทางที่ดี

ศาสตราจารย์ บัณฑิต กล่าวว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนนั้นกระทำได้ดีดังนี้^{๗๐}

๑ ตั้งคณะกรรมการคุณธรรมจริยธรรมประจำโรงเรียนเพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงาน คุณธรรมจริยธรรม ตลอดทั้งปี และควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดนั้น รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเป็นการปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

^{๖๙} กรมการศาสนา, คู่มือพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓ – ๑๔.

^{๗๐} ศาสตราจารย์ บัณฑิต, จริยธรรมไทยในปัจจุบัน, หน้า ๕๕.

๒ จัดให้มีแผนงานการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยดำเนินการดังนี้

๒.๑ สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษา
อบรม และการปฏิบัติ เรื่องจริยธรรม ได้แก่

๒.๑.๑ คณะครูร่วมกันประพจน์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

๒.๑.๒ ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าวให้นักเรียนมีความเข้าใจ และเห็นว่าการประพจน์ตนตามแนวทางของจริยธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นยังไม่เป็นสิ่งที่น่าอายเพราะสิ่งที่น่าอายนั้น คือการทำความชั่ว

๒.๑.๓ ตั้งกลุ่มหรือชุมชนจริยศึกษาขึ้นในโรงเรียน

๒.๒ จัดให้มีการอบรมจริยธรรมโดยต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรม ได้แก่

๒.๒.๑ พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ

๒.๒.๒ ผู้บริหารโรงเรียน

๒.๒.๓ ครูประจำชั้นและครูเวรประจำวัน

๓ จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น

๓.๑ ผู้ใดประพฤติผิดจริยธรรมหรือละเลยต้องถูกลงโทษตามควรแก่กรณี
อย่างเคร่งครัด

๓.๒ ผู้ใดประพฤติดีเด่นด้านจริยธรรม ต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติผู้นั้น
อย่างดี

สมพงษ์ จิตระดับ ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้^{๑๑}

๑ ในการสอนจริยศึกษา โรงเรียนควรเพิ่มเติมหลักธรรมและแนวทางพุทธศาสนาให้นักเรียน

๒ การส่งเสริมการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ครูต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การยกย่องชมเชย และ ประกาศเกียรติคุณนักเรียนเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๓ การให้การอบรม หรือการให้คำแนะนำที่เกี่ยวกับจริยธรรมควรพยายามกระทำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อยจะได้ผลและน่าสนใจกว่า

^{๑๑}สมพงษ์ จิตระดับ, การสอนจริยศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗๕ – ๑๘๐.

๔ โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ใกล้ชิดกับวัดซึ่งอยู่ในชุมชนนั้น จึงควรจัดกิจกรรมที่ก่อประโยชน์แก่หลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น จัดโครงการธรรมทายาทเพื่อบวชเป็นสามเณรในระหว่างปิดภาคการศึกษา เป็นต้น

๕ โรงเรียน คณะครู ควรร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างใกล้ชิด เช่น พบปะ พูดคุย เชิญเขียนตลอดจนปรึกษาร่วมกันตามโอกาสและความเหมาะสม ครูควรหาโอกาสติดตามผลนักเรียนแต่ละคนตามสภาพที่เกิดขึ้นในครอบครัวของนักเรียนด้วย

๖ การจัดสิ่งแวดล้อม บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน และห้องเรียนจะต้องสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่เสมอ ทั้งควรเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมสิ่งแวดล้อมบางอย่างให้น่าสนใจและชวนติดตามเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอยู่เสมอ เช่น การคิดรูปการ์ตูนทางจริยธรรม คติสอนใจ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น

๗ ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจะได้มีการร่วมประชุมเพื่อปรึกษารื้อ กำหนดแผนงานการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน

๘ การจัดให้มีการศึกษานอกสถานที่ เพื่อจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนวิธีการดำเนินงานการส่งเสริมจริยธรรมระหว่างโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น โรงเรียนควรดำเนินการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ไม่ควรเร่งรัดหรือรีบร้อนเพื่อให้เห็นผลงานในระยะเวลานั้น ๆ เป็นอันขาด

๙ ควรพิจารณาบุคคลในชุมชนที่มีคุณธรรมดีเด่นมาร่วมเป็นวิทยากรบรรยาย

กิริติ ศรีวิเชียร กล่าวถึง แนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ว่า “การส่งเสริมจริยธรรมจะกระทำไม่ได้ผลขึ้นมาไม่ได้ด้วยวิธีการสอนแต่อย่างเดียว แต่จะต้องอาศัยการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ตลอดจนความประพฤติของครูในโรงเรียนให้สอดคล้องตามไปด้วย นั่น คือ จะต้องส่งเสริมจริยธรรมทั้งในรูปหลักสูตรแฝงและในรูปการสอน ซึ่งการส่งเสริมจริยธรรมในรูปของหลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum) จะต้องสร้างความสนใจของนักเรียน ไปที่บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่มีผลต่อการส่งเสริมจริยธรรม เพราะนักเรียนจะไม่ตระหนักถึงสิ่งที่ครูตั้งใจจะให้นักเรียนได้เรียนรู้ แต่สิ่งนั้นจะมีผลกระทบต่อการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน เช่น การให้เด็กร่วมทำงานเป็นกลุ่ม หรือเป็นหลักสูตรแฝงให้เด็กได้เรียนรู้จากสิ่งที่ครูได้ตั้งใจให้เกิดขึ้นโดยตรง แต่เป็นผลมาจากการปฏิบัติของครูในระบบ โรงเรียน เช่น ความรักใคร่สามัคคีของครู ความสุภาพเรียบร้อยในทางวาจาของครู และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคณะครูในโรงเรียน^{๑๒}

^{๑๒} กิริติ ศรีวิเชียร, การจัดจริยศึกษาในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๑-๔๒.

อานวย ทะพิงค์แก และ ชยันต์ วรรณะภูติ ได้เสนอแนวคิดการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ว่า “การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนจะต้องปรับปรุงหลักสูตร วิธีการสอนเสียใหม่โดยควรจะมีการเพิ่ม หลักสูตรด้านนี้ให้มากขึ้นและให้สอดคล้องประสานกันทุกวิชา ซึ่งหมายความว่า การสอนจริยธรรมไม่ใช่ตกเป็นภาระของครูสอนหน้าที่ศีลธรรมแต่เพียงอย่างเดียว ผู้สอนวิชาอื่นก็มีหน้าที่ในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนเช่นกัน”^{๓๓} ซึ่งสอดคล้องกับ บรรเทา กิตติศักดิ์ ได้สรุปการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนไว้ว่า “มีหลักที่ควรยึดถือ ๓ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง ต้องให้มีการปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาวิชา ประการที่สอง จริยธรรมต้องสอบทุกระดับ และสอดแทรกอยู่ในทุกวิชาอย่างสม่ำเสมอ โดยถือว่าเป็นหน้าที่ของครูทุกคน และประการที่สาม การประพฤติและปฏิบัติตัวของครูจะต้องสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝัง และพัฒนาแก่นักเรียน”^{๓๔}

จิตรา ทองเกิด กล่าวว่า กิจกรรมเป็นหนึ่งในกรให้การศึกษาศถานศึกษาจะต้องจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อช่วยให้นักเรียนได้แสดงความสนใจ ความถนัด ตามธรรมชาติอันแท้จริง กิจกรรมจะเป็นเครื่องมือช่วยอบรมนักเรียนให้รู้จักปรับตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีในระบอบประชาธิปไตย เป็นการสร้างประสบการณ์ตามความแตกต่างของนักเรียนเพื่อสร้างเจตคติที่ดีและพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์^{๓๕}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนจะกระทำให้ได้ผลขึ้นมาไม่ได้ด้วยวิธีการสอนแต่อย่างเดียว แต่จะต้องอาศัยการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ตลอดจนความประพฤติของครูในโรงเรียนให้สอดคล้องตามไปด้วย และ ต้องปรับปรุงหลักสูตร วิธีการสอนเสียใหม่โดยควรจะมีการเพิ่ม หลักสูตรด้านนี้ให้มากขึ้นและให้สอดคล้องประสานกันทุกวิชา ซึ่งหมายความว่า การสอนจริยธรรมไม่ใช่ตกเป็นภาระของครูสอนหน้าที่ศีลธรรมแต่เพียงอย่างเดียว ผู้สอนวิชาอื่นก็มีหน้าที่ในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนเช่นกัน

^{๓๓}อานวย ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ, รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๔๑.

^{๓๔}บรรเทา กิตติศักดิ์ (ม.ป.ป.), จริยธรรมทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), หน้า ๕๗.

^{๓๕}จิตรา ทองเกิด, กิจกรรมที่จัดในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : วิชาการ, ๒(๑), กุมภาพันธ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

๒.๕ คุณธรรมและจริยธรรมที่โรงเรียนควรส่งเสริม

เนื่องจากเยาวชนเป็นกลุ่มคนที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โรงเรียนทุกโรงเรียนจึงต้องช่วยเตรียมตัวเด็กนักเรียนตั้งแต่ประถมศึกษาให้มีความสามารถในการสร้างความสุขให้กับตนเอง และมีภูมิคุ้มกันจากปัญหาต่าง ๆ รอบด้านจากสังคมในยุคปัจจุบัน การศึกษาจึงไม่ควรมุ่งเน้นให้เด็ก ๆ แข่งขันช่วงชิงในด้านการเป็นคนเก่ง ในทางตรงกันข้ามการศึกษาต้องช่วยให้นักเรียนเป็นคนดีเหนือสิ่งอื่นใด ให้ทุกคนสามารถมีชีวิตที่เต็มไปด้วยความสงบ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การศึกษาต้องไม่ใช่สอนให้เราแค่มีความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพเท่านั้น แต่ควรสอนให้เรารู้จักเส้นทางไปสู่การมีชีวิตที่สมบูรณ์ เห็นถึงคุณค่าความดีงามมากกว่าความเก่งซึ่งไม่ได้ช่วยจรรโลงส่วนรวมให้ดีขึ้น^{๓๖} ดังนั้นเพื่อตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญจำเป็นของการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนในสถานศึกษา ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และมาตรฐานการศึกษาของชาติ ได้กำหนดให้คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสามัคคี สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขด้วย ๘ คุณธรรมพื้นฐาน อันประกอบด้วย^{๓๗}

๑ **ความขยัน** ผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกต้องควร สู้จนมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒ **ความประหยัด** ผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอม ใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

๓ **ความซื่อสัตย์** ผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

^{๓๖} อัจฉริยะ ชุมสาย ณ อยุธยา, *คุณธรรมนำความรู้ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*, (กรุงเทพมหานคร : ปรินายด์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๓๗} กระทรวงศึกษาธิการ, *การปฏิรูปการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.), ๒๕๔๓), หน้า ๓.

๔ **ความมีวินัย** ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

๕ **ความสุภาพ** ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาทดีงาม วางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

๖ **ความสะอาด** ผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจ และสภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

๗ **ความสามัคคี** ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อคนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหา และจัดการความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

๘ **ความมีน้ำใจ** ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียดสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ และผู้ที่มีความดีดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายและสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กำหนดแนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ มีส่วนหนึ่งเป็นการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งตรงและใกล้เคียงกับคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ได้แก่^{๑๘}

๑ **ซื่อสัตย์สุจริต** หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งกาย วาจา ใจ และถือเป็นหลักความจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

^{๑๘} สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, เอกสารประกอบหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑, แนวปฏิบัติการวัดและประเมินผลการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๓ – ๒๑๐.

๒ มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม ผู้มีวินัย หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์และระเบียบข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียนและสังคมเป็นปกติวิสัย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๓ อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข คนที่อยู่อย่างพอเพียง จัดเป็นคนที่มีความรอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มีการวางแผนป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

๔ มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การทำงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้ที่มุ่งมั่นในการทำงาน จัดเป็นผู้ที่มีความพยายามปฏิบัติหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายด้วยความเพียรพยายาม ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบ และมีความภาคภูมิใจในผลงานนั้น

๕ มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน ผู้ที่มีจิตสาธารณะ จัดเป็นผู้ที่คิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

จากนโยบายและมาตรฐานการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นนโยบายเร่งรัดในการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ นำความรู้เพื่อพัฒนาคน การปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการในสถานศึกษา จึงมีความรอบคอบและเหมาะสมกับนักเรียนในโรงเรียนที่นำคุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถานการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุข

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน คือ^{๗๙}

- ๑ ความตรงต่อเวลา
- ๒ ความมีระเบียบวินัย
- ๓ ความรับผิดชอบ
- ๔ ความมีจิตสำนึกสาธารณะ ความไม่เห็นแก่ตัว ความเสียสละเพื่อประโยชน์

ส่วนรวม

- ๕ การรู้จักหน้าที่และสิทธิของตน เคารพในหน้าที่และสิทธิของผู้อื่น
- ๖ การรู้จักประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น
- ๗ ความมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ๘ ความเคารพต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบ กติกาของสังคม
- ๙ ความมีสติสัมปชัญญะ ความไม่ประมาท อดทนอดกลั้นต่อกุศล กิเลสตัณหา

ทั้งปวง

- ๑๐ ความเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ข้องแวะเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายในยุค

ปัจจุบัน

- ๑๑ ความกตัญญูกตเวทีต่อบิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณ
- ๑๒ ความสำนึกในความเป็นไทย

๒.๕.๑ คุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน

กรมวิชาการได้กล่าวถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่นักเรียนควรมีทั้งสิ้น ๑๐ ด้าน คือ^{๘๐}

๑. ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความประพฤติของนักเรียนที่แสดงออกชัดเจน ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเอง สังคมและผู้อื่น รวมถึงมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป ความซื่อสัตย์นี้รวมถึงความซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพ ความซื่อตรงต่อผู้อื่น จักเป็นที่เชื่อถือ เคารพนับถือในสังคม

^{๗๙}สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, บทบาทครู, พัฒนาเยาวชนให้เป็นคนซื่อสัตย์, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓ – ๕๔.

^{๘๐}กรมวิชาการ, แผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

๒. **ความยุติธรรม** หมายถึง การปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง การตัดสินเรื่องราวต่างๆ โดยใช้เหตุผล มีหลักฐานชัดเจน และปราศจากความลำเอียงการปฏิบัติตนด้วยความเที่ยงตรง ไม่ตกอยู่ในอคติ

๓. **ความเมตตากรุณา** หมายถึง ความรัก ความสงสาร และปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์มีความสุข ทั้งแสดงออกทางกาย วาจา ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน และร่วมทั้งมีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ด้วย

๔. **ความกตัญญูกตเวที** หมายถึง การรู้จักสำนึกบุญคุณหรือความดีของผู้ทำประโยชน์ หรือให้ความช่วยเหลือแก่เรา เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ และตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีบุญคุณต่อเรา

๕. **การรักษาระเบียบวินัย** หมายถึง การควบคุมความประพฤติให้ถูกต้องเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมายและศีลธรรม เพื่อความสงบสุขในชีวิตของตนเอง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

๖. **ความรับผิดชอบ** หมายถึง นักเรียนต้องแสดงออกด้วยการเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ การงานของตนเอง มีความตั้งใจในการที่ปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งนี้ นักเรียนต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ครอบครัว สถาบันการศึกษา และเพื่อน

๗. **ความเสียสละ** หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้แก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วม

๘. **ความสามัคคี** หมายถึง ความร่วมมือ ร่วมใจ ของคนในหมู่คณะ ในการประกอบกิจการงาน ทั้งนี้ความสามัคคีจะเกิดได้ บุคคลในหมู่คณะจะต้องเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์แก่ส่วนร่วม ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้จักการแบ่งหน้าที่ในกลุ่ม เพื่อให้งานนั้นสำเร็จบรรลุไปด้วยดี

๙. **การประหยัด** หมายถึง การยับยั้งระมัดระวัง การใช้สิ่งของทั้งหลาย ด้วยความพอเหมาะพอควร เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เช่น การประหยัดเวลา การประหยัดทรัพย์ การประหยัดถ้อยคำ

๑๐. **ความมีเหตุผล** หมายถึง การใช้สติปัญญา พิจารณา ไตร่ตรอง และพิสูจน์ ให้ประจักษ์ โดยไม่ต้องหลงงมงาย ไม่เป็นคนหูเบาเชื่อคนง่าย

ดังนั้นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนตามแนวทางต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น จัดว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และได้จำเพาะว่าการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนนั้นเป็นหน้าที่ของใครหรือกลุ่มใด แต่เป็นกาประยุกต์ สร้างสรรค์ ให้เป็นรูปธรรมภายใต้ความร่วมมือร่วมใจระหว่างสถาบันครอบครัว วัด และสถานศึกษาโดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือก

คุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญ ๕ ด้าน คือ ๑ ด้านความรับผิดชอบ, ๒ ด้านความมีระเบียบวินัย, ๓ ด้านความซื่อสัตย์, ๔ ด้านความเสียสละ, ๕ ด้านความเมตตา กรุณา, ๖ ด้านความกตัญญูมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) จริยธรรมด้านความรับผิดชอบ

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พันธะผูกพันในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วง ความสำเร็จของงานย่อมหมายถึงการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งความสำเร็จนี้ย่อมเกี่ยวพันกับปัจจัยสำคัญ ๓ ประการคือ พันธะผูกพัน (Obligation) หน้าที่การงาน (Functions) และวัตถุประสงค์ (Objective)^{๔๑}

วิภา พงษ์พิจิตร ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะหนึ่งของบุคคลที่แสดงถึงความเอาใจใส่และรับเป็นภาระหน้าที่การงานพยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค^{๔๒}

กรมสามัญศึกษา ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบว่า หมายถึง การมีความมุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้นและพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น^{๔๓}

จากความหมายของความรับผิดชอบดังกล่าว พอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบหมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

๑.๑ ประเภทของความรับผิดชอบ

นักวิชาการ และหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ให้ความสนใจในเรื่องของความรับผิดชอบจึงได้จัดแบ่งประเภทออกไว้ดังนี้

^{๔๑}สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหารงานบุคคลแผนใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๓๘.

^{๔๒}วิภา พงษ์พิจิตร, ลักษณะของนิสิตหอพักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๘.

^{๔๓}กรมสามัญศึกษา, ชุดการสอนปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕.

พิจิตรา พงษ์จินดากร ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๔๔}

- ๑) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง ลักษณะดังนี้
 - ๑) รู้จักระวังรักษาสุขภาพอนามัยของตนให้สมบูรณ์เสมอ
 - ๒) ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นฝึกหาความรู้
 - ๓) ประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว
 - ๔) รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น
 - ๕) มีความประหยัด
 - ๖) สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 - ๗) ตรงต่อเวลา
 - ๘) สามารถควบคุมตนเองได้
 - ๙) พึ่งตนเองได้
- ๒) ความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่
 - ๑) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ การปฏิบัติตามระเบียบของสังคม รักษาทรัพย์สินของสังคม ช่วยเหลือผู้อื่น ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น
 - ๒) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง ช่วยเหลืองานบ้าน รักษาชื่อเสียงของครอบครัว
 - ๓) ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่ ตั้งใจเรียน เชื่อฟังครู/อาจารย์ ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน รักษาสมบัติของโรงเรียน
 - ๔) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ช่วยตักเตือนแนะนำเพื่อที่หลงผิด ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสมให้อภัยเมื่อเพื่อทำผิด ไม่ทะเลาะกัน ไม่เอาเปรียบเพื่อน เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

^{๔๔}พิจิตรา พงษ์จินดากร, การทดลองสอนความรับผิดชอบแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกันโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๕), หน้า ๓๗.

วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์ ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๔ ประเภท คือ^{๔๕}

๑) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ขยันหมั่นเพียรอดทนต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่ย่อท้อ มีความละเอียด รอบคอบ และป้องกันความบกพร่อง เสื่อมเสียในการงานที่ตนรับผิดชอบ

๒) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายโรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ

๓) ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน อย่างเต็มกำลังความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎหมาย งดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ดูแลทรัพย์สินสมบัติสาธารณะและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ส่วนรวม

๔) ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองให้แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ผลงานที่ดียิ่งขึ้น ใคร่ครวญให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ และปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดี

จากประเภทของความรับผิดชอบดังกล่าว สรุปได้ว่า ประเภทของความรับผิดชอบนั้นมี ๒ ประเภท คือ

๑) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายโรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบผลสำเร็จ

๒) ความรับผิดชอบต่อสังคมหรือส่วนรวม หมายถึง การรู้จักฐานะหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม อันได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติ และบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยปฏิบัติอย่างถูกต้อง เหมาะสม

^{๔๕}วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์, การสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ในจังหวัดยะลา, ปรียญานุพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๗๖.

๑.๒ พฤติกรรมของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

อรรถัย จันทวิชานวงศ์ ได้กล่าวไว้ว่า ความรับผิดชอบนั้นสามารถแสดงออกในรูปของพฤติกรรมได้ดังต่อไปนี้^{๔๖}

- ๑) เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้น ๆ
- ๒) มีความเพียรพยายาม
- ๓) ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
- ๔) รู้จักหน้าที่และการกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
- ๕) มีความซื่อสัตย์
- ๖) เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์
- ๗) มีวินัยในตนเอง
- ๘) มีความละเอียด รอบคอบ
- ๙) ตรงต่อเวลา
- ๑๐) มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญอุปสรรค
- ๑๑) ยอมรับผลจากการกระทำของตน
- ๑๒) ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและสังคมให้ดียิ่งขึ้น

พิจิตรา พงศ์จินดากร กล่าวถึงผู้ที่มีความรับผิดชอบจะมีลักษณะดังนี้^{๔๗}

- ๑) มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง
- ๒) มีความอดทน ต่อสู้กับอุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ
- ๓) มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิม
- ๔) มีความสามารถในการควบคุมตนเอง
- ๕) ยึดมั่นในกฎเกณฑ์
- ๖) เป็นที่ไว้วางใจได้ ตรงต่อเวลาและซื่อสัตย์
- ๗) กล้าเผชิญหน้าต่อความจริง

^{๔๖}อรรถัย จันทวิชานวงศ์, รูปแบบของนิทานที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔, ปริญญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑

^{๔๗}พิจิตรา พงษ์จินดากร, การทดลองสอนความรับผิดชอบแก่เด็กที่มีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกันโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์, หน้า ๕๖..

อรรถัย โสภาก ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบว่า^{๔๔}

- ๑) ตรงต่อเวลา
- ๒) มีความละเอียดรอบคอบ
- ๓) รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
- ๔) มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
- ๕) เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
- ๖) มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
- ๗) ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
- ๘) มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
- ๙) ไม่ปดงานที่ได้รับมอบหมายไปให้ผู้อื่น
- ๑๐) ช่วยเหลือกลุ่มในการที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

จากพฤติกรรมและลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ สรุปได้ว่า ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบจะต้องเป็นบุคคลที่มีความละเอียด รู้จักหน้าที่ในตนเอง เคารพต่อกฎระเบียบ มีความซื่อสัตย์ และยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง และรู้จักการพัฒนาปรับปรุงการทำงานต่างในหน้าที่ที่รับผิดชอบให้ดียิ่งขึ้น

๑.๓ การปลูกฝังความรับผิดชอบ

ชม ภูมิภาค ได้กล่าวว่า “การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อบุคคลและส่วนรวมจะต้องปลูกฝังด้วยการทำให้เขาได้กระทำมิใช่เกิดขึ้นจากการบอกเล่ากันเท่านั้น วิธีการสอนในโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การบอกให้จัดงานเป็นรายบุคคลไม่ได้มีส่วนช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเลย ควรจะให้เด็กรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นคณะตามความเหมาะสม ในการทำงานเป็นกลุ่มแต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ทำงานอันเป็นส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดเพื่อจะให้งานส่วนรวมสำเร็จลงด้วยดี แต่ละคนก็จะทำงานในส่วนความรับผิดชอบของตนอย่างเต็มที่ งานสำเร็จเมื่อแต่ละคนทำงานประสานกัน หากคนใดคนหนึ่งขาดความรับผิดชอบงาน

^{๔๔}อรรถัย โสภาก, การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่เรียนโดยใช้ชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้และการเรียนตามคู่มือครู, ปรินญา นิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๓), หน้า ๗๗.

ก็จะสำเร็จลงได้ยาก นอกจากนี้ควรจัดให้มีครูที่ให้คำแนะนำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ด้วยเพื่อฝึกความรับผิดชอบไปในตัว^{๔๕}

ประเทิน มหาจันทร์ กล่าวว่า การสอนเด็กให้มีความรับผิดชอบนั้น ไม่มีเวลาใดที่จัดว่า เร็วเกินไป แม้ว่าเด็กจะอยู่ในวัยทารก พ่อแม่ก็สามารถสอนให้เด็กรับผิดชอบได้ การสอนนั้นผู้ใหญ่ จะสอนได้ดีก็ต่อเมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวย หรือผู้ใหญ่พยายามสร้างสถานการณ์ขึ้นในตอนต้น ๆ ของชีวิตเด็ก ความรับผิดชอบที่เด็กพึงมีจะต้องควบคู่ไปกับการเล่นเสมอ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการ เล่นเป็นชีวิตจิตใจของเด็ก เป็นสิ่งที่เด็กพึงพอใจ แต่การงานและความรับผิดชอบเป็นความไม่สบายใจ เป็นความเบื่อหน่ายยากลำบาก แต่อย่างไรก็ตามงานเป็นสิ่งที่สร้างความรับผิดชอบให้แก่เด็ก เด็กจะมีความรับผิดชอบได้ดีเมื่อมีงานหรือกิจกรรมให้ทำ แม้ว่าเด็กจะพอใจในการเล่น ถ้าสามารถเปลี่ยนการ เล่นของเด็กให้เป็นงานหรือให้เด็กทำงานด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินเหมือนกับการเล่นได้ ก็จะเป็นการดีที่เด็กสามารถทำงานได้ ความรับผิดชอบมารททำงานได้ ความรับผิดชอบจะเกิดขึ้น การเล่นเกม เป็นปัจจัยสำคัญในการเตรียมตัวเด็กให้มีความรับผิดชอบ เด็กจะเรียนรู้ในการรับผิดชอบถ้าหากว่ามีความพร้อมหรือมีสถานการณ์ดังต่อไปนี้^{๔๖}

๑) เด็ก ๆ รู้จักตัดสินใจ การตัดสินใจที่ถูกต้องของเด็กได้รับความสนใจจากแม่ และเสริมแรงด้วยการให้รางวัลตามความเหมาะสม

๒) พ่อแม่ และครู จะต้องสร้างสถานการณ์ หรือเปิดโอกาสให้เด็ก ได้ตัดสินใจอยู่ เสมอ ผู้ใหญ่จะต้องสร้างบรรยากาศให้เด็กมีความรับผิดชอบละเว้นการตำหนิติเตียน

๓) พ่อแม่ และครู จะต้องหลีกเลี่ยงการตัดสินใจแทนเด็กในสิ่งที่เด็กสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง เพราะการที่ตัดสินใจแทนเด็กจะเป็นการนำไปสู่การไม่รู้จักรับผิดชอบ

เด็กที่มีความรับผิดชอบจะรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จและความสำเร็วนั้นจะเป็นรางวัลที่กระตุ้นให้ปฏิบัติต่อไป ส่วนเด็กที่ขาดความรับผิดชอบเมื่อผลเสียเกิดขึ้น ผลเสียนั้นจะเป็น การลงโทษและเป็นคำติเตียน เป็นการบั่นทอนกำลังใจของเด็ก เป็นผลทำให้การนับถือตนเองของเด็ก ลดลง เด็กจะไม่เชื่อมั่นในการกระทำของตนเองและการกระทำที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเอง ยิ่งไปกว่านั้นเด็ก จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อตนเองและต่อชีวิต ดังนั้นการปลูกฝังความรับผิดชอบให้แก่เด็กต้องสร้าง บรรยากาศของการให้รางวัลเพื่อให้เกิดแรงกระตุ้นในการแสดงพฤติกรรม หากเด็กไม่ได้รับรางวัล หรือคำชมจากพฤติกรรมที่เขาแสดงออกก็เป็นการยากที่จะทำให้เด็กมีความรับผิดชอบได้ ดังนั้นใน

^{๔๕}ชม ภูมิภาค, การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐.

^{๔๖}ประเทิน มหาจันทร์, สอนเด็กให้มีความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕-๓๑.

การสอนเด็กให้มีความรับผิดชอบต้องคำนึงถึงการเสริมแรงด้วย เช่น การให้รางวัล คำชมเชย การแสดงความยินดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อเด็กนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเสริมสร้างตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งที่บ้านและโรงเรียน โดยเริ่มให้ทำงานง่าย ๆ ที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล เมื่อมอบหมายงานให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่เพื่อให้มีประสบการณ์ในการทำงานด้วยตนเอง เด็กที่มีความรับผิดชอบจะรู้สึกว่าคุณประสบความสำเร็จและความสำเร็จนั้นจะเป็นรางวัลที่กระตุ้นให้ปฏิบัติต่อไป ส่วนเด็กที่ขาดความรับผิดชอบเมื่อผลเสียเกิดขึ้น ผลเสียนั้นจะเป็นการลงโทษและเป็นคำติเตียน เป็นการบั่นทอนกำลังใจของเด็ก เป็นผลทำให้การนับถือตนเองของเด็กลดลง เด็กจะไม่เชื่อมั่นในการกระทำของตนเองและการกระทำที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเอง ยิ่งไปกว่านั้นเด็กจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อตนเองและต่อชีวิต ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองให้มีความรับผิดชอบต่อไป

๒) จริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัย

กัญญา สาธร กล่าวว่า วินัยหมายถึง ระเบียบข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติ^{๕๑}

ประทีน มหาจันทร์ ได้กล่าวว่า วินัย หมายถึงการบังคับตนเองให้อยู่ในระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ กฎหมายและประเพณีอันดีงาม^{๕๒}

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวว่า วินัย หมายถึง มาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ และเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งมักจะเรียกคำว่า “วินัย” กับคำว่า “ระเบียบ” เมื่อควบคู่กันเรียกว่า “ระเบียบวินัย”^{๕๓}

จากความหมายของวินัยสรุปได้ว่า วินัยหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎ ข้อบังคับ และระเบียบต่าง ๆ ในสังคม โดยแบ่งเป็นระเบียบภายนอก คือ การปฏิบัติตามระเบียบเพื่อไม่ให้ถูกลงโทษ และระเบียบวินัยภายใน คือ การประพฤติตนโดยเกิดจากการสำนึกดีและมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติตามกฎระเบียบโดยไม่มีการบังคับเพื่อให้เกิดความสุขของสังคม

^{๕๑}กัญญา สาธร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๕.

^{๕๒}ประทีน มหาจันทร์, เลี้ยงลูกถูกวิธี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โรงเรียนสตรีนิเทศศึกษา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๔.

^{๕๓}พนัส หันนาคินทร์, หลักการบริหารโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕๒.

๒.๑ ประเภทของวินัย

สุชา จันทรเฒ และสุรางค์ จันทรเฒ ได้แบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภทคือ^{๕๔}

๑ วินัยในตนเอง คือ กระบวนการหรือวิธีการควบคุมตนเองโดยตนเป็นผู้แนะนำตนเองให้ประพฤติไปตามแนวทางที่เลือกที่ดี

๒ วินัยทางสังคมและวินัยในหมู่คณะ หมายถึง การใช้ระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ เพื่อเป็นเครื่องมือรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในสังคม

วัลลภา จันทรเพ็ญ ได้แบ่งวินัยออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่^{๕๕}

๑ วินัยภายนอก หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งประพฤติปฏิบัติโดยเกรงกลัวอำนาจหรือการถูกลงโทษเป็นการปฏิบัติที่บุคคลดังกล่าวไม่มีความเต็มใจตกอยู่ในภาวะจำยอม ถูกควบคุม วินัยภายนอกเกิดจากการใช้อำนาจบางอย่างบังคับให้บุคคลปฏิบัติตามซึ่งบุคคลอาจกระทำเพียงชั่วขณะเมื่ออำนาจนั้นคงอยู่ แต่เมื่ออำนาจบังคับหมดไป วินัยก็จะหมดไปด้วยเช่นกัน

๒ วินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับคนขึ้นโดยสมัครใจ ไม่มีใครบังคับหรือถูกควบคุมจากอำนาจใด ๆ และข้อประพฤติปฏิบัติต้องไม่ขัดกับความสงบสุขของสังคม วินัยในตนเองเกิดขึ้นจากความสมัครใจของบุคคลที่ผ่านการเรียนรู้อบรมและเลือกสรรไว้เป็นหลักปฏิบัติประจำตน

สรุปได้ว่า วินัย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ วินัยภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองประพฤติปฏิบัติด้วยความเต็มใจ และวินัยภายนอก เกิดจากสภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นสิ่งที่กำหนด

ในการเสริมสร้างวินัยนั้นจัดเป็นงานหนึ่งที่มีความสำคัญในงานของกิจกรรมนักเรียน เป็นการดำเนินงานเพื่อให้แก่นักเรียนนั้นมีคุณภาพนอกเหนือจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติในห้องเรียน เป็นงานที่ช่วยสนับสนุนงานวิชาการโดยช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรบรรลุผลยิ่งขึ้น เพราะการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพนั้นมิใช่แค่การจัดการเรียนการสอนในห้องแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องพัฒนาทางด้านสังคม มีความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น สามารถปรับตัวตามสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะยิ่งทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป

^{๕๔}สุชา จันทรเฒ และสุรางค์ จันทรเฒ อ้างใน กรมวิชาการ, ผู้บริหารผู้นำการพัฒนาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓.

^{๕๕}วัลลภา จันทรเพ็ญ, การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรม ตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๗.

สมเจตน์ อภิมณฑ์รักษา ได้สรุปถึงความจำเป็นที่จะต้องมีวินัยไว้ดังนี้คือ^{๕๖}

- ๑) ช่วยให้นักเรียนเป็นผู้มีระเบียบเรียบร้อย สวยงาม
- ๒) ช่วยสร้างความรับผิดชอบแก่บุคคล
- ๓) ช่วยให้ครูและนักเรียนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข
- ๔) ช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จ
- ๕) ช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จตามจุดหมาย
- ๖) ช่วยส่งเสริมหลักประชาธิปไตย ทุกคนจะต้องรับผิดชอบควบคุมตนเอง

พัฒนา สุนุญสิทธิ ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างวินัยในโรงเรียนว่า “การสร้างวินัยในตนเองในโรงเรียนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ระเบียบวินัยเป็นสิ่งสัมพันธ์กันกับชีวิต ความเป็นอยู่ทางสังคม ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ครูจะต้องเป็นผู้คอยแนะแนวทางการสร้างระเบียบวินัยในโรงเรียนเพราะระเบียบวินัยเกิดจากรากฐานของประสบการณ์ในการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม ครูจะต้องเป็นผู้สร้างสิ่งเหล่านี้ให้เด็กตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียนเนื่องจากโรงเรียนเป็นศูนย์อบรมเด็ก ซึ่งมาจากครอบครัวที่ไม่ซ้ำแบบกันจำนวนมากและเด็กทั้งหลายมีความแตกต่างกันตามธรรมชาติ โรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดระเบียบต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามเพื่อความสงบสุขของนักเรียนทุกคน”^{๕๗}

จากความสำคัญของการเสริมสร้างวินัยในโรงเรียน สรุปได้ว่า การให้นักเรียนมีวินัยเป็นการช่วยให้มีความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตในอนาคต มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความสุข และยังมีส่วนสำคัญต่อการปกครองประเทศภายใต้ระบบประชาธิปไตยเพราะวินัยเป็นพื้นฐานที่ทำให้คนเคารพกฎหมาย การเสริมสร้างวินัยในโรงเรียนจึงมีความสำคัญที่จะสร้างให้คนมีวินัยในการศึกษาขึ้นพื้นฐานในระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นสถานที่ฝึกฝนและถ่ายทอดประสบการณ์ในการใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่น

^{๕๖}สมเจตน์ อภิมณฑ์รักษา, *จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๐), หน้า ๒๐๒.

^{๕๗}พัฒนา สุนุญสิทธิ, *การทำผิดวินัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.*

๒.๒ แนวทางการเสริมสร้างระเบียบวินัย

ศุภวดี ชูวงศ์ ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการรักษาระเบียบวินัยของนักเรียนไว้ ๓ ประการ คือ^{๕๘}

๑) ควรที่จะให้ครูต่างวัย ต่างระดับ ต่างการศึกษา ต่างหน้าที่ ทั้งชายและหญิงได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการกำหนดระเบียบของโรงเรียน

๒) ในการพิจารณาลงโทษเด็กที่กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนระเบียบของโรงเรียน ควรที่จะให้ครูซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มครูที่ทำหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียนประชุมร่วมกันกับครูฝ่ายปกครองและครูแนะแนวเพื่อฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อันจะนำมาประกอบการพิจารณาก่อนที่จะลงโทษนักเรียนตามกรณีความผิด

๓) เมื่อเด็กกระทำความผิดระเบียบ ครูควรจะใช้วิธีถามสาเหตุและลงโทษสถานเบาคือ ว่ากล่าวตักเตือนก่อนการลงโทษด้วยวิธีเขียนและทำทัณฑ์บนนั้นใช้ในกรณีที่เป็นการผิดรุนแรงขึ้นต่อไป ส่วนการลงโทษสถานหนักก็คือไล่ออกและคัดชื่อออกใช้เมื่อเป็นการผิดที่ร้ายแรงมากและควรเป็นมติของครูปลายฝ่ายร่วมกัน

วนิดา เสวกคุณทร ได้ให้แนวคิดและแนวทางในการสร้างวินัยให้นักเรียนไว้ ดังนี้^{๕๙}

๑) ผู้ใหญ่สามารถสร้างวินัยให้กับเด็กได้ คือ การทำตัวอย่างที่ดีให้เด็กประพฤติปฏิบัติตาม คอยชี้แนะ ตักเตือน รวมทั้งให้เหตุผลข้อดีข้อเสีย ของการประพฤติปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ

๒) ขึ้นเรียนกับการสร้างวินัย ซึ่งในการจัดกิจกรรมการเรียนต่าง ๆ ในชั้นเรียน ครูต้องควบคุมเอาจริงกับระเบียบข้อบังคับ ถ้าทำผิดก็ลงโทษและทำอย่างต่อเนื่อง

๓) กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมสร้างนิสัยในโรงเรียนประถมศึกษา ครูประจำชั้นมีความใกล้ชิดกับเด็กมากจึงเหมาะที่จะปลูกฝังและสร้างนิสัยให้กับเด็กในหลายโอกาสที่เอื้ออำนวยให้โดยเฉพาะตอนเช้า และหลังเคารพธงชาติ ซึ่งโรงเรียนส่วนมากมีการจัดกิจกรรมโฮมรูมซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสดำรงชีวิต ประสพการณ์ การปรับตัว ตลอดจนการฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ ควรวางโครงการอย่างมีจุดประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนรวมทั้งมีการประเมิน

^{๕๘}ศุภวดี ชูวงศ์, การศึกษาปัญหาทางวินัยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดนครราชสีมาตามทัศนะของครู, *ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙), หน้า ๘๕.

^{๕๙}วนิดา เสวกคุณทร, วินัย : ปัญหาเก่าแก่ที่ (ยัง) แก้ไม่ได้, *สารพัฒนาหลักสูตร*, ๑๑๗, (เมษายน - มิถุนายน, ๒๕๓๗), หน้า ๗๒ - ๗๔.

จากแนวทางการเสริมสร้างวินัยนักเรียนที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การเสริมสร้างวินัยต้องคำนึงถึงพฤติกรรมของตัวผู้เรียนและพฤติกรรมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะต้องร่วมกันหาแนวทางเพื่อนำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในสังคมของนักเรียน โดยยึดกรอบความคิดและแนวทางในการมีส่วนร่วมของนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้สึกว่าไม่ได้ถูกบังคับให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน แต่ควรหาแนวทางเสริมสร้างวินัยให้นักเรียนเกิดความรู้สึกว่าวินัยเป็นสิ่งที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันในสังคมและพร้อมที่จะปฏิบัติตามกฎ ระเบียบด้วยความเต็มใจ

๓) จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สรุปความซื่อสัตย์สุจริต เป็นรากฐานของความมั่นคงในทุก ๆ ด้าน ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตจะบ่งบอกถึงควมมีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามทำให้เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนทั่วไป^{๑๐๐}

วรวรรณนี้ ราชสงฆ์ กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติอย่างเหมาะสมและตรงความเป็นจริง เช่น ตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อคำพูด ตรงต่อกฎเกณฑ์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น^{๑๐๑}

สุมนธา แก่นกูล กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกรู้จักคิดหรือระดับจิตใจของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุสิ่งของ เมื่อบุคคลนั้นพบปะหรือสัมผัสระดับจิตใจ มีความมั่นคงมิได้ผันแปรไปตามความต้องการของตนเองหรือของผู้อื่น และบุคคลนั้นจะไม่ยึดเอาวัตถุสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเองมาเป็นของตน ทำตามสัญญาและระเบียบถือกฎเกณฑ์ของกลุ่มจะพูดตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจะต่อต้านหรือขัดขวางผู้อื่นที่ปฏิบัตินอกเหนือกฎเกณฑ์^{๑๐๒}

^{๑๐๐}คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,(สำนักงาน), เอกสารการวิจัยเรื่องค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยและแผนงานสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓, หน้า ๔๗).

^{๑๐๑}วรวรรณนี้ ราชสงฆ์, การเปรียบเทียบผลของการใช้เทคนิคแม่แบบและการใช้บทบาทสมมุติที่มีต่อการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ จังหวัดพัทลุง, ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๑.) หน้า ๓๖.

^{๑๐๒}สุมนธา แก่นกูล, “ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอฟะโตะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”,วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

วิเชียร ขาบุตรบุญทริก กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การตรงต่อความเป็นจริง ไม่เบี่ยงเบนหรือแก่งัดให้ผิดไปจากความเป็นจริง นอกจากนี้หมายถึงความจริงจัง และจริงใจ^{๑๐๓}

จากความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกกินกิดหรือระดับจิตใจของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุสิ่งของ เมื่อบุคคลนั้นพบปะหรือสัมผัสระดับจิตใจ มีความมั่นคงมิได้ผันแปรไปตามความต้องการของตนเองหรือของผู้อื่น และรวมถึงความประพฤติที่แสดงออกอย่างเหมาะสม ตรงไปตรงมา ด้วยความเต็มใจและจริงใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓.๑ ประเภทของความซื่อสัตย์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปผลการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นจริยธรรมที่เน้นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน กฎหมาย ความถูกต้องอันดีงามและมีพฤติกรรม ดังนี้^{๑๐๔}

- ๑ ซื่อตรงต่อเวลา
- ๒ ซื่อตรงต่องานของตัวเองที่กำหนดไว้
- ๓ ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนเอง
- ๔ ซื่อตรงต่อคุณธรรม ที่ยึดถือปฏิบัติ
- ๕ ซื่อตรงต่อการนัดหมาย
- ๖ ซื่อตรงต่อการให้สัญญา
- ๗ ซื่อตรงต่อคำสั่งของครู
- ๘ ซื่อตรงต่อระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน
- ๙ ซื่อตรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
- ๑๐ ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานของผู้อื่น รู้จักแบ่งงานให้สมาชิกในกลุ่ม ไม่ก้าวก่ายงานของผู้อื่น
- ๑๑ ซื่อตรงต่อระเบียบแบบแผนประเพณี
- ๑๒ ซื่อตรงต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม

^{๑๐๓}วิเชียร ขาบุตรบุญทริก, จริยธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (เลข : สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๕.

^{๑๐๔}วิชาการ, (กรม,กระทรวงศึกษาธิการ), แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๗ – ๑๔๘.

๑๓ ซื่อตรงต่องานที่หม่อมคณะมอบหมาย

๑๔ ซื่อตรงต่อข้อมูลปัจจุบัน โดยรู้จักจำแนกระหว่างข้อมูลและค่าประเมินของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๑๕ มีความยุติธรรม

กรมสามัญศึกษา ได้วิเคราะห์โครงสร้างของความเชื่อสัตย์ว่า แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ^{๑๑๕}

๑. ความซื่อตรงต่อตนเอง คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีความละเอียดเกรงกลัวต่อการกระทำผิด พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

๑.๑ ไม่สับปลับกลับกลอก

๑.๒ ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย

๑.๓ มั่นคงต่อการกระทำดีของตน

๑.๔ ไม่คดโกงมีความตั้งใจจริง

๑.๕ ประพฤติตรงตามที่พูดและคิด

๒. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก คือ

๒.๑ ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว

๒.๒ ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว

๓. ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อตรงต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างาน ต่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ

๓.๑ ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คิดคดต่อผู้อื่น

๓.๒ ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย

๓.๓ ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน

๓.๔ ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น

๔. ความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคม และประเทศชาติ พฤติกรรมที่แสดงออก คือ

๔.๑ ร่วมมือร่วมใจทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ

๔.๒ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตนหรือเอาดีเข้าตน

^{๑๑๕} สำนัญศึกษา, (กรม, กระทรวงศึกษาธิการ), ชุดการสอนปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๕ – ๑๓๑.

ทวี บุญเกตุ ได้จำแนกความซื่อสัตย์ออกเป็น ๓ ประเภท คือ^{๑๖}

๑) ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง หมายถึง การมีหิริโอตัมปะ รู้จักละอายตนเอง ไม่กล้ากระทำในสิ่งที่เชื่อว่าไม่สุจริต แม้ว่าจะไม่มีใครรู้เห็น เป็นการทำตามคำพูด โดยไม่เหลวไหล

๒) ความซื่อสัตย์ต่อการทำงาน ได้แก่ การมีความซื่อตรง เทียงธรรม ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น หรือแสวงหาผลประโยชน์ในทางไม่ชอบ

๓) ความซื่อตรงต่อเพื่อนฝูง เป็นคุณสมบัติของเพื่อนที่ดี ผู้ที่มีความซื่อตรงต่อเพื่อนจะมีความปรารถนาดีต่อเพื่อน ไม่คดโกง หรือคิดทรยศหักหลังเพื่อน

สรุปประเภทของความซื่อสัตย์นั้น โดยส่วนใหญ่สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล

๔) จริยธรรมด้านความเสียสละ

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “ความเสียสละหมายถึง การให้โดยยินยอมให้ด้วยความเต็มใจตรงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า “ทาน” และคำนี้มีปรากฏอยู่ในหลักธรรมคำสอนหลายหลักธรรมคำสอน^{๑๗}

เนตร์พัฒนา ยาวีราช ได้กล่าวว่า ความเสียสละ หมายถึง การสละเพื่อละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันแก่ผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญาหรือกำลังทรัพย์ตามสมควรแก่ฐานะ^{๑๘}

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของความเสียสละว่า การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันกับคนที่ควรให้ด้วย กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทั้งอารมณ์ร้ายในตนเอง เข้าข่ายและพฤติกรรมของความเสียสละ^{๑๙}

๑) การให้ทางกาย เช่น

๑) ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีมิโทษ

๒) ไม่นิ่งดูตาย

๓) ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์

^{๑๖} ทวี บุญเกตุ, ฟอสอนลูก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องนคร, ๒๕๑๕), หน้า ๔๕ - ๕๐.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. หน้า ๑๒๒๓.

^{๑๘} เนตร์พัฒนา ยาวีราช, จริยธรรมธุรกิจ, หน้า ๑๗.

^{๑๙} กรมวิชาการ, การศึกษาหาเกณฑ์ปกติของระดับพัฒนาการทางจริยธรรมและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓.

๒) การให้ทางวาจา เช่น

๑) การช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลก และทางธรรม

๒) ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จ

๓) การให้ทางกำลังสติปัญญา เช่น

๑) การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเดือนร้อนอย่างตรงไปตรงมา

๒) ช่วยแก้ปัญหาคือร้อนแค้นที่ไม่ทำผิด

๓) ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ

๔) ช่วยเพิ่มความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา

๔) การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น

๑) แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภค ให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้

๒) แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้

๓) สละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล

๕) การให้ทางใจ เช่น

๑) ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข

๒) ไม่อาฆาตจองเวร

๓) ให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด

๔) ไม่นึกสมน้ำหน้าผู้อื่นเมื่อเพื่องพลา

๕) ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

พยุ่งศักดิ์ สานเทศ ได้กล่าวถึงความเสียสละว่า เป็นการละความเห็นแก่ตัว การให้แก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความคิด โดยที่จะต้องให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ทำกิจการงานเท่าที่จะทำได้ ไม่นิ่งดูตาย ให้คำแนะนำ ช่วยแก้ปัญหา ช่วยเพิ่มพูนความรู้ตามกำลังสติปัญญา และมีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ให้อภัยอยู่เสมอ^{๑๑๑}

รุจิรุ ภูสาระ ได้กล่าวว่า ความเสียสละ หมายถึง การบริจาค, การละความเห็นแก่ตัว, การแบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น วิธีปฏิบัติตนให้เป็นคนมีความเสียสละ^{๑๑๒}

^{๑๑๑}พยุ่งศักดิ์ สานเทศ, การปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมในการสอนวิชาพลศึกษา, (สารพัฒนาหลักสูตร, ๒๕๓๐), หน้า ๓๑.

^{๑๑๒}รุจิรุ ภูสาระ, แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการสร้างเสริมลักษณะนิสัย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

๑) บริจาคทรัพย์หรือสิ่งของให้กับผู้ที่เดือดร้อนหรือยากจนกว่า เช่น เมื่อมีภัยต่าง ๆ ได้แก่ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย เกิดขึ้นกับพี่น้องร่วมชาติหรือร่วมโลกเราควรแสดงความเห็นใจโดยการบริจาคทรัพย์หรือสิ่งของไปช่วยผู้เดือดร้อนเหล่านั้น

๒) ยอมสละร่างกายช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า เช่น สละที่นั่งบนรถโดยสารให้กับคนชรา สตรีมีครรภ์ คนพิการ หรือเด็ก เป็นต้น

๓) บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ โดยสละร่างกาย แรงใจ ในการพัฒนา โรงเรียน วัด หรือชุมชน เป็นต้น

๔) ไม่แสดงความเห็นแก่ตัว โดยการนำเอาของส่วนรวมมาเป็นของตน

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความเสียสละ หมายถึง การสละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันให้กับคนที่ควรให้แก่บุคคลที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความคิด โดยที่จะต้องให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ทำกิจการงานเท่าที่จะทำได้ ไม่นิ่งดูเฉย ให้คำแนะนำ ช่วยแก้ปัญหา ช่วยเพิ่มพูนความรู้ตามกำลังสติปัญญา และมีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข ให้อภัยอยู่เสมอ

๕) จริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของความขยันไว้ว่า หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขันไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอไม่เกียจคร้าน^{๑๑๒}

สุพัตรา สุภาพ ได้ให้ความหมายของความขยันหมั่นเพียรไว้ว่า หมายถึง การไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง ต่อความยากลำบาก และมีความมานะอดทน^{๑๑๓}

กมล ภูประเสริฐ ได้กำหนดลักษณะของพฤติกรรมความขยันหมั่นเพียรไว้ดังนี้^{๑๑๔}

- ๑) การปฏิบัติหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ ทำหน้าที่ให้เรียบร้อย ไม่ล่งค้าง
- ๒) การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง อดทน และตั้งใจ
- ๓) การช่วยเหลืองานผู้อื่นด้วยความเต็มใจ
- ๔) การใช้เวลาวางทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
- ๕) ความสนใจ กระตือรือร้นในสิ่งต่าง ๆ และในกิจกรรมที่ตนมีส่วนร่วม

^{๑๑๒}ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. หน้า ๑๒๕.

^{๑๑๓}สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕.

^{๑๑๔}กมล ภูประเสริฐ, การศึกษาแบบการคิดของนักเรียนในระดับประถมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

รุจิร ภูสาระ ได้ให้ความหมายของคำว่าความขยัน หมายถึง ความพยายามตั้งใจ, ความเอาใจใส่, ความอดทนทำงานจนเสร็จอย่างไม่ย่อท้อ และวิธีการปฏิบัติตนให้เป็นคนขยัน^{๑๕}

๑) ตื่นนอนแต่เช้า แล้วจัดเก็บที่นอนให้เรียบร้อย ออกกำลังกาย ทำความสะอาดร่างกาย และแต่งตัวไปโรงเรียน โดยจัดเตรียมเครื่องเรียนให้ครบ

๒) เมื่อมาถึงโรงเรียน ถ้ายังมีเวลาควรช่วยดูแลทำความสะอาดและจัดห้องเรียนให้เรียบร้อย เข้าแถวเคารพธงชาติ แล้วเข้าห้อง เรียนหนังสือด้วยความตั้งใจ

๓) เมื่อกลับจากโรงเรียนถึงบ้านแล้วควรช่วยทำงานบ้านตามที่ได้รับมอบหมาย

๔) หลังจากรับประทานอาหารแล้ว ช่วยล้างจาน ทำการบ้าน และดูรายการโทรทัศน์ที่น่าสนใจเพื่อเพิ่มพูนความรู้ หลังจากนั้นทบทวนบทเรียน แล้วจึงเข้านอน ก่อนเข้านอนควรสวดมนต์ เพื่อทำใจให้สงบ

ดังนั้น ความขยันหมั่นเพียร จึงหมายถึง การทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอไม่เกียจคร้าน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความข้มแข็ง อดทน และตั้งใจช่วยเหลืองานผู้อื่นด้วยความเต็มใจ การใช้เวลาว่างทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และ กระตือรือร้นในสิ่งต่าง ๆ และในกิจกรรมที่ตนมีส่วนร่วม เพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ต้องการ

๖) จริยธรรมด้านความกตัญญูทศเวที

ความกตัญญูทศเวทีเป็นสิ่งที่ควรแก่การสรรเสริญ หากมีอยู่ในจิตใจของผู้ใด ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นคนดี คนเจริญ ดังพระพุทธภาษิตว่า “นิมิตุตฺ สาธุ รูปานํ กตญญูทศเวทีตา” ความว่า “ความกตัญญูทศเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี” หมายความว่า คนดีจะต้องรู้คุณของคนอื่น หรือสิ่งอื่นที่มีประโยชน์ต่อเรานอกจากพ่อแม่ ครูอาจารย์ และญาติทั้งหลายแล้ว ยังมีบุคคลอื่น ๆ และสิ่งอื่น ๆ อีกมากทั้งที่เราได้และไม่ได้ เช่น พระเจ้าแผ่นดิน เพื่อนสนิทมิตรสหาย เป็นต้น

จตุพร ศิลาเดช กล่าวว่า ความกตัญญูทศเวที หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความสำนึกในบุญคุณและหาทางตอบแทนเมื่อมีโอกาส ทั้งต่อบุคคล ต่อสัตว์ ต่อสถาบัน ต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๖}

^{๑๕}รุจิร ภูสาระ, แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการสร้างเสริมลักษณะนิสัย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๓-๔.

^{๑๖}จตุพร ศิลาเดช, ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

วุฒิเลศ เทวกุล ได้กล่าวว่า ความกตัญญูกตเวที หมายถึง การสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา แล้วตอบแทนคุณท่าน^{๑๑๗}

ฐานวุฑฺโฒ ภิกขุ ได้ให้ความหมายว่า “กตัญญ คือ ความรู้คุณ” หมายถึง การเป็นผู้มีใจกระจำง มีสติปัญญาวินิรุจน์ รู้อุปการคุณผู้ที่กระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้วไม่ว่าจุมากหรือน้อยก็ตาม เช่น เลี้ยงดู สั่งสอน ให้ที่พัก ให้งานทำ ฯลฯ ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ่งอยู่เสมอไม่ลืมอุปการะคุณของบุญที่ตนทำไว้แล้ว รู้ว่าตนเองพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลาย ได้ดีมีความสุขในปัจจุบันก็เพราะบุญทั้งหลายที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้ จึงไม่ลืมอุปการะของบุญนั้นเลย และสร้างสมบุญใหม่ให้อิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๑๑๘}

ชม ภูมิภาค ได้ให้ความหมายว่า กตัญญู แปลว่า รู้คุณค่า หมายความว่า ใครทำอะไรก็ไม่ลืม ระลึกถึงบุญคุณอยู่เสมอ กตเวที แปลว่า แทนบุญคุณ หมายความว่า ตอบแทนบุญคุณท่าน รวมความว่า กตัญญูกตเวที หมายความว่า ผู้อุปการคุณท่านแล้วและตอบแทน คนดีต้องมีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมาย ถ้าไม่มีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมายก็ยังไม่ได้ชื่อว่าเป็นคนดี^{๑๑๙}

รุจิร ภูสาระได้ให้ความหมายว่า กตัญญู หมายถึง การรู้สึกสำนึกในบุญคุณหรือความดีของคน ๆ นั้น กตเวที หมายถึง การตอบแทนบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ วิธีปฏิบัติตนเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที^{๑๒๐}

- ๑) เชื่อฟังคำสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และญาติผู้ใหญ่
- ๒) ช่วยกิจการงานของผู้มีพระคุณและคอยรับใช้ท่านเมื่อมีโอกาส
- ๓) ราลึกถึงพระคุณของท่าน เมื่อถึงวันสำคัญของท่านหรือวันที่ระลึกต่าง ๆ ควรกราบอวยพรท่าน เพราะจะทำให้ท่านปลื้มใจว่าเรายังระลึกถึงท่านอยู่
- ๔) แสดงความยกย่องนับถือท่านด้วยความจริงใจและไม่ลบหลู่ดูหมิ่น

ซึ่งพอสรุปได้ว่า ความกตัญญูหมายถึง การช่วยเหลือของผู้อื่นและมีความกตัญญูกตเวทีต่อบุคคลที่มีพระคุณ ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่ท่านได้รับความเดือดร้อนหรือลำบาก และไม่ประพฤติดนให้เป็นທີ່เดือดร้อนต่อผู้อื่น

^{๑๑๗} วุฒิเลศ เทวกุล, จริยธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^{๑๑๘} ฐานวุฑฺโฒ ภิกขุ, มงคลสูตรแห่งความสำเร็จ, กัลยาณมิตร, ๒(๒๒) : ๘๗ - ๘๘, ตุลาคม, ๒๕๓๐.

^{๑๑๙} ชม ภูมิภาค, ชุดการศึกษาเพื่อคุณ, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๒ .

^{๑๒๐} รุจิร ภูสาระ, แบบเรียนแนวหน้าชุดพัฒนากระบวนการสร้างเสริมลักษณะนิสัย, หน้า ๒๒.

๒.๖ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นโรงเรียนลักษณะหนึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อเปิดสอนวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาธรรม และวัฒนธรรมแก่เยาวชนไทยในวันอาทิตย์ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่รวมถึงโรงเรียนผู้ใหญ่ หรือโรงเรียนสามัญที่เปิดสอนภายในวัดในภาคเช้าหรือภาคค่ำ ซึ่งดำเนินการโดยทางวัดฯ เองหรือคณะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จึงอาจให้คำนิยามของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้ว่า “โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ โรงเรียนที่เปิดทำการสอนโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในวันอาทิตย์”

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งแรกในประเทศไทย ตั้งขึ้นที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยมีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ

- ๑) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัย
- ๒) เพื่อปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน
- ๓) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา
- ๔) เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์
- ๕) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิชาที่เรียนมี ๓ วิชา คือ วิชาธรรม, วิชาประวัติพระพุทธศาสนา, และพุทธศาสนพิธี โดยเน้นภาคปฏิบัติและใช้เวลาเรียนในวันอาทิตย์ ตั้งแต่ ๘.๐๐ – ๑๑.๐๐ น. ผู้เรียนมีตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับนิสิตนักศึกษา ซึ่งได้รับความสนใจเข้ารับการศึกษากันเป็นอย่างมาก ในช่วงระยะเวลา ๓ – ๔ ปีต่อมา วัดฯ ต่าง ๆ ได้มองเห็นความสำคัญของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จึงได้จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น^{๑๒๑}

^{๑๒๑} จีรพันธ์ พิทักษ์, จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๘ – ๒๐.

๒.๖.๑ วัตถุประสงค์ของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ปัจจุบัน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้^{๑๒๒}

- ๑) เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างอยู่ใกล้วัดพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการนำไปสู่การอบรมทางจิตใจให้เป็นผู้ดีมีศีลธรรม เป็นผู้ที่มีจริยธรรมเพื่อเป็นองค์ประกอบที่ดีของสังคมในปัจจุบันและอนาคต
- ๒) เพื่อปลูกฝังขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของไทยให้กับเยาวชนมิให้สูญสิ้นไป
- ๓) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อ
- ๔) เพื่อเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ดี แทนสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเสื่อมของสังคมปัจจุบัน
- ๕) เพื่อจัดกิจกรรมเสริมช่วยในการเรียนรู้วิชาสามัญที่นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียนสามัญ
- ๖) เพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีงามในสายตาของประชาชนให้แก่วัดในแง่ของการทำประโยชน์แก่สังคมให้เด่นชัดขึ้น นอกเหนือไปจากกิจกรรมอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน อันเป็นหน้าที่ดั้งเดิมของวัด
- ๗) เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีอันดีระหว่างเด็กนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ซึ่งมาจากต่างโรงเรียนสามัญ ทำให้ลดปัญหาความไม่สงบจากการทะเลาะวิวาทเนื่องจากการถือพวก
- ๘) เพื่อเป็นการลดภาระของผู้ปกครองนักเรียนในการที่จะต้องเป็นห่วงกับการเที่ยวเตร่ของนักเรียนในวันหยุด หรือถูกดึงไปในทางอบายมุข ซึ่งมีอยู่หลายทางในสังคมปัจจุบัน
- ๙) เพื่อส่งเสริมให้สถาบัน หน่วยงาน องค์กร และสมาคม มูลนิธิต่าง ๆ ได้มีทางบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม โดยเฉพาะการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพให้แก่ชาติบ้านเมืองได้มากขึ้น

^{๑๒๒} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๗), เอกสารโรเนียว.

๒.๖.๒ ลักษณะของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

- ๑) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น โดยการดำเนินการของทางคณะสงฆ์ หรือคณะบุคคลที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย
- ๒) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นภายในวัด หรือโรงเรียนของวัด
- ๓) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาพุทธศาสนา และหลักจริยศึกษาเป็นสำคัญ
- ๔) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนโดยไม่เรียกเก็บค่าบำรุงการศึกษาใด ๆ เปิดทำการสอนเป็นวิทยาทาน
- ๕) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มุ่งการสอนหนักไปทางด้านปฏิบัติมากกว่าด้านทฤษฎี

๒.๖.๓ แนวทางในการดำเนินงานของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

กรมการศาสนาได้วางแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไว้ดังนี้^{๑๒๓}

- ๑) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ควรตั้งอยู่ภายในวัดเท่านั้น หากตัวอาคารหรือสถานที่เรียนภายในวัดไม่มี ก็อาจจะอาศัยโรงเรียนภายนอกได้ แต่ต้องอยู่ติดกับเขตวัด และห่างไกลจากแหล่งอบายมุขและได้รับความร่วมมือจากเจ้าของสถานที่เป็นอย่างดี
- ๒) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทุกแห่งควรจัดหาทุนตั้งเป็นมูลนิธิเพื่อนำดอกผลมาบำรุงการศึกษา และกิจกรรมของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- ๓) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เมื่อจัดตั้งขึ้นแล้วจะต้องแจ้ง และรายงานผลการจัดการศึกษาให้กรมการศาสนารับทราบ และขอขึ้นทะเบียนอยู่ในความอุปถัมภ์ของกรมการศาสนาต่อไป
- ๔) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทุกแห่งควรมีเอกสารเผยแพร่ กิจกรรมส่งให้โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์อื่น ๆ ได้รับทราบผลงาน และการจัดกิจกรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ฉบับ
- ๕) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทุกแห่งควรจะให้ความร่วมมือในการส่งเสริมการเผยแผ่กิจกรรมด้านจริยศึกษา และการศึกษาพุทธศาสนาแก่บุคคลทั่วไป

^{๑๒๓} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, เอกสารโรเนียว.

๖) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ไม่ควรมุ่งสอนวิชาการอื่น ๆ ซึ่งซ้ำกับวิชาการที่โรงเรียนสามัญเปิดสอนอยู่แล้ว

๗) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทุกแห่งจะต้องเข้มงวดในด้านความประพฤติ และระเบียบวินัยของครู ผู้ทำการสอน และของนักเรียน

๘) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ต้องมุ่งยึดถือหลักการ เสียสละ มากกว่าการรับ

๒.๖.๔ หลักสูตรโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การจัดหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ

- ๑) ระดับประถมศึกษา
- ๒) ระดับมัธยมศึกษา
- ๓) ระดับอุดมศึกษา

การจัดชั้นเรียนสำหรับระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา แบ่งเป็น ๔ ชั้น ตามระดับชั้นและระดับความรู้ของผู้เรียน ดังนี้^{๑๒๔}

๑. ชั้นเตรียม หมายถึง ชั้น ป. ๑ – ชั้น ป. ๓

๑.๑	ชั้นเตรียม ๑	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๑
๑.๒	ชั้นเตรียม ๒	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๒
๑.๓	ชั้นเตรียม ๓	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๓

๒. ชั้นต้น หมายถึง ชั้น ป. ๔ – ชั้น ป. ๖

๒.๑	ชั้นต้น ๑	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๔
๒.๒	ชั้นต้น ๒	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๕
๒.๓	ชั้นต้น ๓	สำหรับนักเรียนชั้น	ป. ๖

๓. ชั้นกลาง หมายถึง ชั้น ม. ๑ – ชั้น ม. ๓

๓.๑	ชั้นกลาง ๑	สำหรับนักเรียนชั้น	ม. ๑
๓.๒	ชั้นกลาง ๒	สำหรับนักเรียนชั้น	ม. ๒
๓.๓	ชั้นกลาง ๓	สำหรับนักเรียนชั้น	ม. ๓

๔. ชั้นสูง หมายถึง ชั้น ม. ๔ – ชั้น ม. ๖

๔.๑	ชั้นสูง ๑	สำหรับนักเรียนชั้น	ม. ๔
๔.๒	ชั้นสูง ๒	สำหรับนักเรียนชั้น	ม. ๕

^{๑๒๔} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, เอกสาร

๔.๓ ขั้นสูง ๓ สำหรับนักเรียนชั้น ม. ๖

หลักสูตรที่เปิดสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ทั่วประเทศ ใช้หลักสูตรฉบับของกรมการศาสนา ปีพ.ศ. ๒๕๒๒ โดยแบ่งออกเป็น ๒ หมวดวิชา คือ^{๑๒๕}

๑. หมวดวิชาบังคับ ได้แก่

- ๑) ประวัติพระพุทธศาสนา สอนประมาณ ๕๐ นาที ต่ออาทิตย์
- ๒) วิชาธรรม สอนประมาณ ๕๐ นาที ต่ออาทิตย์
- ๓) พุทธศาสนพิธี สอนประมาณ ๕๐ นาที ต่ออาทิตย์

๒. หมวดวิชาเลือก โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์มีสิทธิเลือกวิชาตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และความพร้อมของโรงเรียน ตลอดจนความต้องการของสังคมในแต่ละท้องถิ่นนั้น และตามความเหมาะสมของเวลา เช่น วิชาพุทธศาสนาภาษาอังกฤษ, วิชาศาสนาเปรียบเทียบ, วิชาวาดศิลป์ (ฝึกการพูด) การโต้ตอบปัญหา และการอภิปรายธรรม, วิชานาฏศิลป์ และดนตรีไทย, วิชาการจัดดอกไม้ และโต๊ะหมู่บูชา, หรือวิชาอื่น ๆ

๒.๖.๕ การสอน

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ มีเวลาทำการสอน สำหรับวิชาบังคับสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง รวมเวลาตลอดปีการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๒๐ ชั่วโมง การสอนในชั่วโมงต้น ๆ จะเน้นเนื้อหาสาระ โดยการอธิบาย บรรยาย และสาธิตเป็นหลัก เพราะความตั้งใจเรียนของนักเรียนในช่วงต้นชั่วโมงจะมีมากกว่าช่วงท้าย ๆ ซึ่งครูผู้สอนจะเว้นเสียมิได้ เพราะเป็นการสอนความประพฤติจึงต้องมีการปฏิบัติกิจกรรมให้ครบถ้วนทุกกิจกรรม ซึ่งจะช่วยเสริมทักษะความรู้ความเข้าใจตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น อันเป็นจุดประสงค์ของการจัดการศึกษาประเภทนี้ โดยมีการพัฒนาปรับปรุงวิธีการจัดองค์ประกอบการสอนและกิจกรรมให้เกื้อหนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการสอน^{๑๒๖}

^{๑๒๕} สภาการศึกษาามกุฏราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ครบรอบ ๒๐ ปี ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ มจร. ๒๕๒๔, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗.

^{๑๒๖} ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์, กองศาสนศึกษา, กรมการศาสนา, ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวนอาทิตย์ ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๓, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

โดยเหตุที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็น โรงเรียนที่มีจุดมุ่งหมายในการอบรมศีลธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชน การเรียนการสอนจึงเน้นหนักทางด้านความประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ การสอนพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง จึงหมายถึงการสอนให้คนสามารถพิจารณาจุดค้นหาหลักธรรมจากชีวิต และนำหลักธรรมนั้นมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ การอบรมนักเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จึงแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การศึกษาทางทฤษฎีได้แก่การให้ความรู้ทางศาสนาตามหลักสูตรโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนมีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมและวัฒนธรรมของชาติซึ่งจะสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และการศึกษาทางปฏิบัติซึ่งได้แก่การนำความรู้ทางทฤษฎีมาใช้ในการกระทำหรือการแสดงออกอันมีลักษณะต่าง ๆ เช่น การแสดงตนเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตา ธรรมต่อผู้มีอุปการคุณ การเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ การเคารพในกฎระเบียบของสังคม การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งการศึกษาทั้ง ๒ ลักษณะนี้เป็นการกระทำควบคู่กันไป เริ่มด้วยการฝึกอบรมให้นักเรียนรู้ระเบียบและมารยาทต่าง ๆ ตั้งแต่การเข้าแถวสวดมนต์ตามพิธีการ กล่าวคำปฏิญาณ สมาทานเบญจศีล รับฟังโอวาทจากพระอาจารย์และฝึกการนั่งสมาธิ ซึ่งแต่ละโรงเรียนจัดให้กับนักเรียนในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ส่วนการศึกษาทางทฤษฎีนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการถ่ายทอดของพระอาจารย์แต่ละรูปหรือครูผู้สอนแต่ละคน ซึ่งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ส่วนใหญ่จะจัดให้มีการอบรมพระอาจารย์เกี่ยวกับวิธีการสอน การควบคุมชั้นเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบต่อนักเรียนโดยมีวัตถุประสงค์

๑) เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาว่างอยู่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการนำไปสู่การอบรมทางจิตใจให้เป็นผู้ดีมีค่านิยมในระบอบธรรม

๒) เพื่อปลูกฝังขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของไทยให้กับเยาวชนมิให้สูญสิ้นไป

๓) เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับบ้าน โดยอาศัยเด็กเป็นสื่อ

๔) เพื่อเป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ดี แทนสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเสื่อมของสังคมปัจจุบัน

๕) เพื่อจัดกิจกรรมเสริมช่วยในการเรียนรู้วิชาสามัญที่นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียนสามัญ

๖) เพื่อสร้างภาพพจน์ที่ดีงามในสายตาของประชาชนให้แก่วัดในแง่ของการทำประโยชน์แก่สังคมให้เด่นชัดขึ้น นอกเหนือไปจากกิจกรรมอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน อันเป็นหน้าที่ดั้งเดิมของวัด

๗) เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีอันดีระหว่างเด็กนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ซึ่งมาจากต่างโรงเรียนสามัญ ทำให้ลดปัญหาความไม่สงบจากการทะเลาะวิวาทเนื่องจากการถือพวก

๘) เพื่อเป็นการลดภาระของผู้ปกครองนักเรียนในการที่จะต้องเป็นห่วงกับการเที่ยวเตร่ของนักเรียนในวันหยุด หรือถูกดึงไปในทางอบายมุข ซึ่งมีอยู่หลายทางในสังคมปัจจุบัน

๙) เพื่อส่งเสริมให้สถาบัน หน่วยงาน องค์กร และสมาคม มูลนิธิต่าง ๆ ได้มีทางบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม โดยเฉพาะการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพให้แก่ชาติบ้านเมืองได้มากขึ้น

๒.๗งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิเชษฐ์ คลแม่้น ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มีต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต๑” ผลการวิจัยพบว่า^{๑๒๗}

๑.ความคิดเห็นของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม พบว่ามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

๓ ความคิดเห็นของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม อยู่ในระดับมาก

๔ ข้อเสนอแนะของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม พบว่า เป็นโครงการที่ดีควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมตลอดไป การจัดกิจกรรมควรสอดแทรกคุณค่าความเป็นมนุษย์คือธรรมและจริยธรรมเข้าไปในหลักสูตรสถานศึกษาและแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมควรมีหลากหลายรูปแบบเน้นการนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง

^{๑๒๗}พิเชษฐ์ คลแม่้น, ความคิดเห็นของครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่อผลของโครงการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียนคอนไทรงามพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๑, ปรัญญาศรศาสตร์บัณฑิต, (สาขาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๘).

จิรพันธ์ พิทักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์” เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑๐๐ คน และไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๓๐๐ คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีจริยธรรมระดับตามเกณฑ์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จริยธรรมกับจำนวนปีที่เรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่มีความสัมพันธ์กัน^{๒๔}

เจริญ เวียงยศ ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานปกครองนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษสังกัดกรมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัยคุณธรรมและจริยธรรมการแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน การดำเนินงานส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยและการประเมินผลงานปกครองนักเรียนผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่หัวหน้างานปกครองมีความเห็นแตกต่างกัน^{๒๕}

สมบุญ สิ้นหำป่อง ได้ศึกษาปัญหาการส่งเสริมวินัยนักเรียนตามทัศนะของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนสังกัดกองการศึกษามูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมวินัยนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหายุ่งยากอยู่ ๒ ด้านคือ ด้านความประพฤติและด้านความผิดชอบด้านที่มีปัญหาปานกลาง ๔ ด้านคือ ด้านการแต่งกายด้านความประหยัดและอดออมด้านการบำเพ็ญประโยชน์ด้านการลงโทษ^{๒๖}

^{๒๔}จิรพันธ์ พิทักษ์, จริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, **ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต**, (คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๔).

^{๒๕}เจริญ เวียงยศ, ปัญหาการบริหารงานปกครองนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดกรมสามัญศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๘).

^{๒๖}สมบุญ สิ้นหำป่อง, ปัญหาการส่งเสริมวินัยนักเรียน ตามทัศนะของผู้บริหารและครูในโรงเรียนเอกชน สังกัดกองการศึกษามูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย, **รายงานการค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒).

เรวดีศรีโกศลได้ศึกษาบทบาทในการเสริมสร้างวินัยโดยตนเองให้แก่นักเรียนของบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าด้านการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างและด้านการสร้างบรรยากาศและโอกาสฝึกปฏิบัติอยู่ในระดับปฏิบัติบ่งชี้ส่วนการให้ความรู้ระดับการปฏิบัติบางครั้งและบรรณารักษ์ที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันมีบทบาทในการเสริมสร้างวินัยในตนเองให้แก่นักเรียนโดยส่วนรวมแตกต่างกันและบรรณารักษ์ที่มีความรู้ทางบรรณารักษ์ศาสตร์โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน^{๑๑๑}

กนกวรรณวิวัฒน์ธนศิษฐ์ได้ศึกษาองค์ประกอบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดกรุงเทพมหานครเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมแต่ละด้านของนักเรียนชายและหญิงผลการศึกษาพบว่าด้านความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ด้านวินัยและความรับผิดชอบด้านความซื่อสัตย์ด้านประหยัดและด้านความกตัญญูแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๑๒}

กฤตรินทร์ นิมทองคำได้ศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์กรุงเทพมหานครผลการศึกษาพบว่าตัวแปรที่ส่งผลต่อความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเรียงลำดับจากที่ส่งผลมากที่สุดไปน้อยที่สุดได้แก่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ อาชีพอื่นๆของผู้ปกครองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และฐานะทางเศรษฐกิจสูงของผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญของสถิติที่ ๐.๐๑ ซึ่งตัวแปรทั้ง ๔ ตัวนี้สามารถรวมกันอธิบายความแปรปรวนของความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้ร้อยละ ๑๒.๑๐^{๑๑๓}

^{๑๑๑}เรวดี ศรีโกศล, บทบาทในการเสริมสร้างวินัยนักเรียนในตนเองให้แก่นักเรียนของบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๘).

^{๑๑๒}กนกวรรณ วิวัฒน์ธนศิษฐ์, การศึกษาองค์ประกอบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สังกัดกรุงเทพมหานคร, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๕).

^{๑๑๓}กฤตรินทร์ นิมทองคำ, ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพมหานคร, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

พระมหาวิชัย ปุณฺณกาโม (ธารา) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมฤทธิ์ผลของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๔๐” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนวิชาพุทธศาสนาทั้งหมด ๑๘๐ คน สามารถสอบผ่านการทดสอบ ๑๕๐ คน ซึ่งแสดงว่านักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนามีความสัมฤทธิ์ผลอยู่ในระดับเกณฑ์พอใช้ สำหรับกลุ่มผู้บริหารและคณาจารย์ซึ่งมีความเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติส่วนตัวที่จะส่งผลให้สัมฤทธิ์ผลมีจำนวน ๔๐ ข้อ ความคิดเห็นที่ว่าสำคัญมากมี ๒ ข้อ คือ ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเกี่ยวกับการไม่สูบบุหรี่และดื่มสุรา ซึ่งเป็นเหตุให้เสื่อมสุขภาพและขาดความสุขุมรอบคอบในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจ ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลางเมื่อแยกพิจารณาเป็นนักเรียนชายและนักเรียนหญิงปรากฏว่าโดยรวมแล้ว นักเรียนหญิงได้คะแนนดีกว่านักเรียนชาย ทั้งในระดับชั้นกลาง นักเรียนหญิงได้คะแนนดีกว่านักเรียนชาย และในระดับชั้นสูง นักเรียนชายได้คะแนนดีกว่านักเรียนหญิง^{๑๓๔}

พัชรศักดิ์ ได้ศึกษาการพัฒนาความเสี่ยสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกันในการเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคีสังกัดกรุงเทพมหานครปีการศึกษา ๒๕๔๖ ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่ได้รับการพัฒนาความเสี่ยสละด้วยแผนกิจกรรมยุวกาชาดมีความเสี่ยสละหลังเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๓๕}

^{๑๓๔} พระมหาวิชัย ปุณฺณกาโม (ธารา), ความสัมฤทธิ์ผลของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๔๐, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

^{๑๓๕} พัชร ศักดิ์, การพัฒนาความเสี่ยสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกันในการเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี สังกัดกรุงเทพมหานคร, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

พระมหาทวี กนฺตวีโร (ทรมีสึงห์) ได้ศึกษาเรื่อง “การประเมินหลักสูตรโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารและครูอาจารย์เห็นว่า หลักสูตรโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยรวมและเป็นรายด้าน ๔ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยในด้านบริบทมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง เกี่ยวกับการจัดระดับชั้นเรียน โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ตามลำดับ ด้านปัจจัยเบื้องต้น มีความพร้อมและเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง เกี่ยวกับความพร้อมของนักเรียน ความพร้อมของครูอาจารย์ และความพร้อมของเอกสาร สื่อ และสิ่งอำนวยความสะดวกตามลำดับ ด้านกระบวนการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านผลผลิตมีคุณลักษณะที่เหมาะสมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอยู่ในระดับปานกลาง

ส่วนนักเรียนเห็นว่า หลักสูตรโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยรวมและเป็นรายด้าน ๔ ด้าน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยในด้านบริบทมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดระดับชั้นเรียน โครงสร้างของหลักสูตร และเนื้อหาของหลักสูตร ด้านปัจจัยเบื้องต้น มีความพร้อมและเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องเกี่ยวกับความพร้อมของนักเรียนมีความพร้อมของครูอาจารย์ แต่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่องความพร้อมของเอกสาร สื่อ และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกระบวนการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องการวัดผลประเมินผล และการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านผลผลิต นักเรียนมีคุณลักษณะที่เหมาะสมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอยู่ในระดับมาก^{๓๖}

^{๓๖}พระมหาทวี กนฺตวีโร (ทรมีสึงห์), การประเมินหลักสูตรโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสาขาในเขตกรุงเทพมหานคร, ปรินญาณพนธ์ กศ.ม., (สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

ชูศักดิ์ องค์ศิริพร ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในกรุงเทพมหานคร” การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นกลาง ๑ ของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๒๗ ประเภทโรงเรียนละ ๓๐๐ คน รวม ๖๐๐ คน ผลการวิจัยพบว่า

๑) พัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๖ คุณลักษณะ คือ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความอดสาหะ และความยุติธรรม อยู่ในระดับที่ ๓ ซึ่งเป็นระดับที่ยึดหลักการ เพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่

๒) จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ผลปรากฏว่า

๒.๑) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ๖ คุณลักษณะแตกต่างกัน

๒.๒) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ๖ คุณลักษณะแตกต่างกัน

๒.๓) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชาย มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ๖ คุณลักษณะแตกต่างกัน

๒.๔) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หญิง มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ๖ คุณลักษณะแตกต่างกัน

๒.๕) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ หญิง มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความอดสาหะ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนในด้านความยุติธรรม ไม่แตกต่างกัน

๒.๖) นักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชาย มีพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมรวม ๖ คุณลักษณะแตกต่างกัน

๓. ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและเพศต่อพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๓๓}

คมเพชร นัตรศุกกุล ได้ทำการศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนที่กำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓ เพศชายและหญิง อายุ ๑๓ ปี ในเขตการศึกษาที่ ๑ – ๑๒ ที่ครอบคลุมจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๒,๑๐๕ คน พบว่า ความกตัญญูอยู่ในระดับมาก ส่วนความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความมีวินัย ความมั่นใจ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี และความอุสาหะอยู่ในระดับปานกลาง และพบว่า ปัญหาและอุปสรรค ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามความคิดเห็นของบิดา มารดา จำนวน ๑๐๐ คน ครูอาจารย์ ๑๐๐ คน และสื่อมวลชนจำนวน ๘๐ คน พบว่า ส่วนมากขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ขาดความอดทน ไม่มีวิริยะอุตสาหะ ไม่ค่อยมีน้ำใจ ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ประหยัดแต่ฟุ่มเฟือย ไม่เชื่อฟังครู-อาจารย์ บิดามารดา ไม่ซื่อสัตย์ ไม่ตรงต่อเวลา ก้าวร้าวใช้ความรุนแรงไม่ได้ รับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมจากทางบ้าน เลียนแบบสื่อโฆษณา โดยขาดวิจารณ์ญาณ รับวัฒนธรรมจากต่างชาติโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบตามลำพัง

ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวกับบิดามารดา พบว่า บิดามารดา ไม่มีเวลาให้บุตรธิดาได้อยู่ใกล้ชิด มัวแต่ยุ่งกับการทำงาน ไม่เป็นแบบอย่างที่เหมาะสม ไม่กล้าแนะนำอบรมสั่งสอนบุตรธิดา บิดามารดายอมรับความเป็นจริงเกี่ยวกับความประพฤติของบุตรธิดาไม่ได้ และประการสำคัญไม่ได้ได้รับความร่วมมือ สนับสนุนจากบิดามารดา นอกจากนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับครู- อาจารย์และสถาบันการศึกษาพบว่าสถาบันการศึกษาไม่ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอย่างจริงจัง ครูมีภาระงานการสอนและงานธุรการมากไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนเด็ก ขาดการประสานงานร่วมกันระหว่างบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ของโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ขาดการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งควรจัดเวลาเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนอย่างน้อยสัปดาห์ละ ๑ ชั่วโมง ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ควรให้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมภายหลังการจัดกิจกรรม ควรมีการติดตามผลและครูอาจารย์ในโรงเรียนควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน^{๓๔}

^{๓๓} ชูศักดิ์ องค์กรศิริพร, การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาวันอาทิตย์ ชั้นกลาง ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาการสอนสังคมศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘).

^{๓๔} คมเพชร นัตรศุกกุล, รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย(ระดับมัธยม), ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗), หน้า ๗๑- ๗๓.

พัชรานุกูลได้ศึกษาเรื่องผลของการเข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ – ๓ พบว่านักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มภายหลังการทดลองมีจริยธรรมทางด้านการรับผิดชอบต่อความมีวินัยในตนเองด้านความซื่อสัตย์ด้านการพึ่งตนเองด้านความขยันหมั่นเพียรและด้านความเสียสละแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และนักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มภายหลังการทดลอง ๑ สัปดาห์ ๑ เดือน และ ๓ เดือน มีจริยธรรมแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อพิจารณาที่คะแนนจริยธรรมพบว่านักเรียนที่เข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำที่ปรึกษาแบบกลุ่มทั้งกลุ่มสูงกลุ่มกลางและกลุ่มต่ำมีคะแนนจริยธรรมเพิ่มขึ้นทั้ง ๓ ด้านคือด้านความรับผิดชอบต่อความมีวินัยในตนเองด้านความซื่อสัตย์ด้านการพึ่งตนเองด้านความขยันหมั่นเพียรและด้านความเสียสละหลังการทดลอง ๑ สัปดาห์ ๑ เดือน และ ๓ เดือน ทั้ง ๓ กลุ่ม^{๓๙}

สุวิมล เอกอรุ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวันอาทิตย์ในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวันอาทิตย์ ในกรุงเทพมหานครตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาจาก ครู จำนวน ๒๕๐ คน และนักเรียนจำนวน ๓๖๐ คน จากโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวันอาทิตย์ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานไว้ชัดเจน บุคคลของโรงเรียนให้ความร่วมมือดีทุกฝ่าย การดำเนินงานของโรงเรียนได้งบประมาณจากกรมการศาสนา และผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ส่วนรายจ่ายของโรงเรียนนั้นจ่ายไปในด้านอุปกรณ์การสอน และการจัดงานแจกประกาศนียบัตรประจำปีมากที่สุด ด้านอาคารสถานที่โรงเรียนส่วนใหญ่มีความเพียงพอกับความต้องการใช้สอน แต่อุปกรณ์การเรียนการสอนยังมีน้อย หลักสูตรนั้นมีความเหมาะสมดี กิจกรรมจะได้รับความร่วมมือจากนักเรียนเป็นอย่างดี ด้านปัญหาทางโรงเรียนจะขาดเงินในการดำเนินงาน นักเรียนไม่สนใจเรียนอย่างจริงจัง ขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดกิจกรรม และประชาชนไม่เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศวันอาทิตย์^{๔๐}

^{๓๙} พัชรา นุกูล, ผลของการเข้าค่ายจริยธรรมพร้อมทั้งการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่มีต่อจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๒, ๓ (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิจัยการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗.

^{๔๐} สุวิมล เอกอรุ, สภาพและปัญหาของศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปพุทธศาสนาวินาศวันอาทิตย์ในเขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (ภาควิชาสารัตถศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘).

งามนิศย์ สิริพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า^{๔๑}

๑ การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครู โรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านการจัดกิจกรรมเสริม เกี่ยวกับความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อ โดยรวมของแต่ละด้านอยู่ในระดับดีมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายเรื่องของแต่ละด้านพบว่าทุกเรื่องอยู่ในระดับมากเช่นกัน

๒ เจตคติของครูที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูในเรื่องความกตัญญูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูโดยรวมและเป็นรายเรื่องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๓ ผลการอภิปรายกลุ่ม สรุปว่า นักเรียนมีความพอใจในการเรียนการสอนที่มีบูรณาการจริยธรรมในรายวิชาต่าง ๆ การจัดบรรยากาศให้เหมือนบ้านและอุทยานการศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูเป็นสิ่งที่ดี ชอบกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมมากกว่าการเรียนจริยธรรมในชั้นเรียน เช่น ค่าจริยธรรม กิจกรรมในวันสำคัญทางวัฒนธรรม ประเพณีและทางศาสนา เป็นสิ่งที่พวกเขาได้ลงมือกระทำ แสดงออก ได้ประสบการณ์ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ดี

กัลยา ศรีปาน ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา” กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ จำนวน ๑๘๒ คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าผลการวิจัยพบว่าระดับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ โดยภาพรวมองค์ประกอบด้านความขยันความมีระเบียบวินัย ด้านการตรงต่อเวลา อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยันความมีระเบียบวินัย ด้านกตัญญูกตเวที ด้านความรู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรมอยู่ในระดับน้อยนอกจากนั้นยังพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมมากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนที่ระดับชั้น

^{๔๑}งามนิศย์ สิริพงษ์, การส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของครูโรงเรียนพระวิสุทธีวงศ์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘ – ๗๐.

แตกต่างกันก็มีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า^{๔๒}

สุมนธา แก่นกุล ได้ศึกษาเรื่องจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพรผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพร โดยภาพรวมพบว่าจริยธรรมนักเรียนอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเรียงองค์ประกอบด้านความรู้ความอดทนความประหยัดความเมตตา กรุณาความยุติธรรมนักเรียนมีจริยธรรมอยู่ระดับปานกลาง

๒) จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพรมีเพศที่แตกต่างกันมีจริยธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ โดยค่าคะแนนเฉลี่ยระดับจริยธรรมของนักเรียนเพศหญิงสูงกว่านักเรียนเพศชาย

๓) จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพรที่มีสภาพครอบครัวต่างกัน โดยภาพรวมและเรียงองค์ประกอบพบว่านักเรียนมีจริยธรรมไม่แตกต่างกันและ

๔) ความต้องการของนักเรียนในการให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนจากประมวลความต้องการพบว่านักเรียนมีความต้องการให้จัดหาหนังสือหรือวารสารใหม่ๆ มาไว้ในห้องสมุดอยากให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมเด็กที่เรียนดีเช่นให้ทุนการศึกษาควรฝึกหัดให้นักเรียนทำงานต่างๆ ที่ยากมากขึ้น โรงเรียนควรจัดกิจกรรมออมทรัพย์โรงเรียนควรมีกิจกรรมยกย่องชมเชยนักเรียนที่มีความซื่อสัตย์เช่นประกาศนียบัตรเสาธงควรมีกิจกรรมประกวดหรือให้รางวัลนักเรียนที่มีความประพฤติเรียบร้อยครูควรจะสอนให้นักเรียนเชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์โรงเรียนควรจะนำนักเรียนไปวัดในวันสำคัญทางศาสนาและอื่นๆ^{๔๓}

จิตติภัทร สิงห์ลำเลิศ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จริยธรรมของนักเรียนวัดบึงทองหลาง สำนักงานเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานครตามความคิดเห็นของครู” พบว่าระดับจริยธรรม ด้านความ

^{๔๒} กัลยา ศรีปาน, “ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา, **ปริญญานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๒).**

^{๔๓} สุมนธา แก่นกุล, ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ สำนักงานการศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพร, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔).**

มีระเบียบวินัย ด้านความเมตตากรุณา ด้านความกตัญญูทวาที ด้านความตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี ด้านยุติธรรม และด้านเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความใฝ่รู้ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต และความเสียสละ อยู่ในระดับปานกลาง จำแนกตามเพศโดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความกตัญญูทวาที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความยุติธรรมและความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านความใฝ่รู้ ความอดทน ความประหยัด และความเสียสละ อยู่ในระดับปานกลาง จำแนกช่วงชั้นตามความคิดเห็นของผู้ปกครอง ความใฝ่รู้ ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความเมตตากรุณา ความกตัญญูทวาที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความยุติธรรม และด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติส่วนด้านความอดทนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๑๔๔}

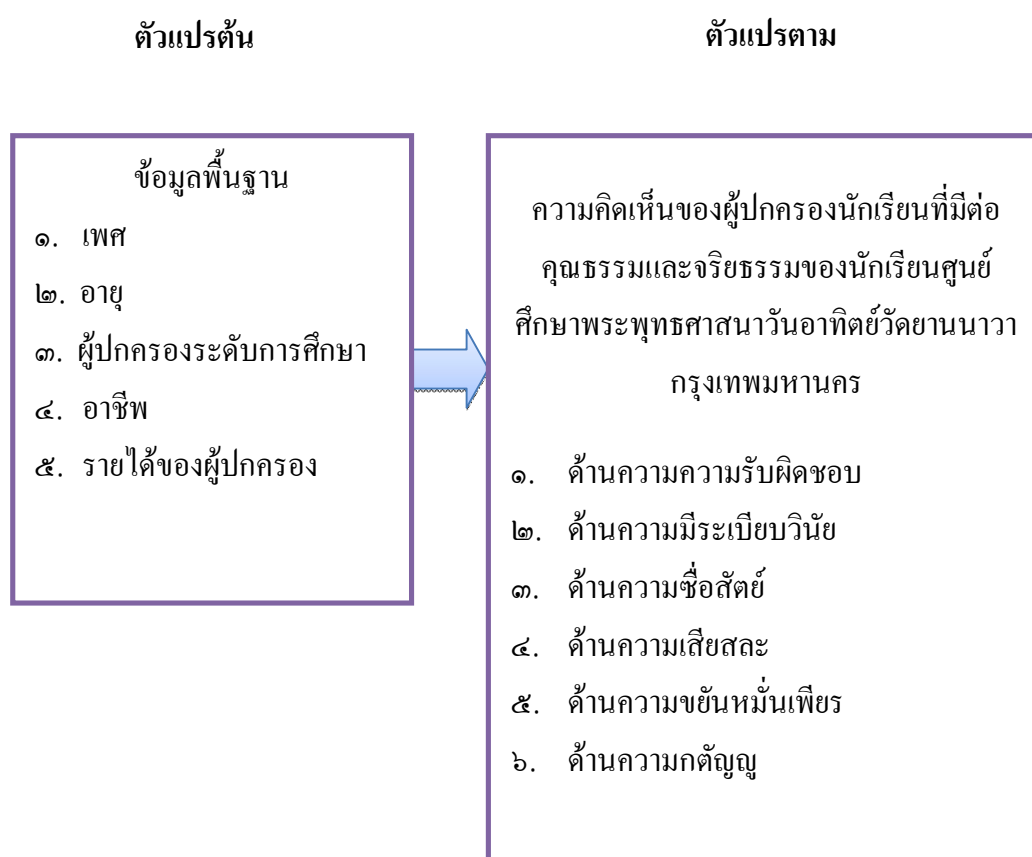
จากการศึกษาถึงเอกสารต่าง ๆ ถึงความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมจริยธรรมพอสรุปได้ว่าความคิดเห็นนั้นเป็นการแสดงออกทางคำพูดของบุคคลที่แสดงออกต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะจากการรับฟังคำถามการพูดการคาดคะเนหรือการแสดงออกในทางพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยมีอารมณ์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออกซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นได้ความคิดเห็นนั้นอาจจะเปลี่ยนได้ตามกาลเวลาการแสดงความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้ซึ่งโดยปกติความคิดเห็นจะแตกต่างจากเจตคติและคุณธรรมจัดเป็นคุณลักษณะที่ดิงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม ประกอบด้วยความสำนึกในจิตใจซึ่งเป็นหลักของความประพฤติที่เป็นประโยชน์แก่ตัวของผู้ยึดถือหรือเป็นความดีงามต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคนและยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษยชาติโดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้องอย่างไรก็ตาม คำว่า คุณธรรมจริยธรรมนั้น เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ทั้งในวงการศึกษาศังคมวิทยาปรัชญา และศาสนาทั่ว ๆ ไป ดังนั้น คุณธรรมจึงมักใช้ในลักษณะที่ครอบคลุมความหมายของจริยธรรมด้วย ทั้งในด้านศัพท์ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ กล่าวคือ

^{๑๔๔} จูติกัทร สิงห์ลำเลิส, จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดบึงทองหลวง สำนักงานเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗).

จริยธรรมเป็นการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจแต่ละบุคคลนั่นเอง ความประพฤติหรือการกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่ดีงามอันเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งหลักเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติอันเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อเนื่อง ทั้งต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดไว้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย